

2011

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

DIPLOMSKA NALOGA

DIPLOMSKA NALOGA

NUŠA OSTROŽNIK

NUŠA OSTROŽNIK

KOPER, 2011

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

Diplomska naloga

SOCIALNA VARNOST SAMOZAPOSLENIH –
VIDIK ZDRAVSTVENEGA VARSTVA

Nuša Ostrožnik

Koper, 2011

Mentorica: doc. dr. Valentina Franca

POVZETEK

Diplomska naloga obravnava socialni položaj samozaposlenih oseb. Samozaposleni je v okviru socialne varnosti zavezan za plačilo prispevkov za socialno varnost, kjer pa prihaja do razlik med samozaposlenimi in delavci, zaposlenimi pri delodajalcu. Samozaposleni so zavezani za plačilo tako prispevka delodajalca kakor tudi prispevke delavca. Pri koriščenju pravic iz socialnega zavarovanja prihaja do največjih razlik med samozaposlenim in redno zaposlenimi, saj določene pravice samozaposleni zaradi svoje narave dela ne more izkoristiti ali pa je zanj pravica neugodno določena. Analiza pravne ureditve zdravstvenega zavarovanja je pokazala, da se ob neplačilu prispevkov za zdravstveno zavarovanje samozaposlenim zadrži pravica do zdravljenja, upravičeni so le do nujnega zdravljenja.

Ključne besede: samostojni podjetnik, socialna varnost, prispevki, zdravstveno varstvo, zdravstveno zavarovanje

SUMMARY

The thesis deals with the social situation of the self-employed. The self-employed, in the context of social security, are liable for payment of social security contributions, and regarding these contributions, there are differences between self-employed and employed by the employer. Self-employed are liable to pay both the employer's contribution as well as the employee contributions. The biggest differences between the two groups lie in the social insurance rights exploitation, as some rights cannot be exploited by the self employed because of the nature of their work, or the right is determined adversely. The analysis of statutory health insurance has shown that when the self-employed do not pay contributions for health insurance, they are entitled only to emergency treatment.

Key words: self-employed, social security, contributions, health care, health insurance

UDK: 364-787.9(043.2)

ZAHVALA

V prvi vrsti se zahvaljujem mentorici doc. dr. Valentini Franca, ki mi je omogočila opravljanje diplomskega dela in mi pri tem potrpežljivo nudila vso potrebno strokovno pomoč.

Nenazadnje bi se želela zahvalila tudi družini, ki mi je stala ob strani, me vzpodbujala in nudila navdih, da sem premagala ovire na poti dokončanja diplomskega dela.

VSEBINA

1	Uvod	1
2	Opredelitev socialne varnosti.....	5
2.1	Kratka zgodovina socialne varnosti na Slovenskem.....	5
2.2	Socialna varnost	8
3	Prispevki za socialno varnost.....	12
3.1	Splošno o prispevkih.....	12
3.2	Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	14
3.3	Prispevek za zaposlovanje in zavarovanje za primer brezposlenosti.....	15
3.4	Prispevek za starševsko varstvo	16
3.5	Prispevek za zdravstveno zavarovanje.....	18
4	Pravice samozaposlenih z naslova zdravstvenega zavarovanja.....	21
4.1	Uveljavljanje pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja	21
4.2	Primerjava pravne ureditve odsotnosti z dela samozaposlenih in delavcev	23
4.2.1	Primerjava z naslova prispevkov	24
4.2.2	Primerjava z naslova nadomestila za zadržanost od dela	27
5	Stanje socialne varnosti samozaposlenih v praksi	29
5.1	Odvisnost samozaposlenih od naročnikov	29
5.2	Dejansko stanje zdravstvenega varstva samozaposlenih	32
5.3	Plačina disciplina prispevkov za zdravstveno zavarovanje	35
6	Zaključek	38
	Literatura.....	41
	Pravni viri	42
	Viri.....	42
	Priloge.....	45

PONAZORILA

Preglednica 1: Stopnje prispevkov za socialno varnost	13
Preglednica 2: Minimalni zneski prispevkov za zdravstveno zavarovanje.....	25
Preglednica 3: Stopnje prispevkov	27
Preglednica 4: Zavarovanja zavarovanih oseb po kategorijah v letu 2010	33
Preglednica 5: Zneski vplačanih prispevkov za zdravstveno zavarovanje po kategorijah	34
Preglednica 6: Neplačani zapadli prispevki pravnih in fizičnih oseb	36
Slika 1: Pregled razporeditve vplačanih prispevkov za zdravstveno zavarovanje.....	35

KRAJŠAVE

RS	Republika Slovenija
ZSV	Zakon o socialnem varstvu
ZPSV	Zakon o prispevkih za socialno varstvo
ZPIZ-1	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
ZZVZZ	Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZPB	Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti
ZUTD	Zakon o urejanju trga dela
ZSDP	Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih
PIZ	Pokojninsko in invalidsko zavarovanje
MZ	Ministrstvo za zdravje
DURS	Davčna uprava Republike Slovenije
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZZZS	Zavod za zdravstveno zavarovanje Republike Slovenije
ZZS	Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije
MOD	Mednarodna organizacija dela
OZN	Organizacija Združenih narodov

1 UVOD

V diplomski nalogi želim predstaviti najpogosteje uporabljeno obliko gospodarskih subjektov v slovenskem gospodarstvu, to je samostojni podjetnik ali podjetnik posameznik, skozi vidik socialnopravnih ureditev oziroma, natančneje, z vidika zdravstvenega varstva. Kot ugotavlja Tičar (2010, 2), se problem pojavi že v sami socialnopravni opredelitvi samozaposlenih. Podjetnik posameznik je opredeljen kot oseba, ki opravlja ekonomsko aktivnost z namenom pridobitve dobička in ni delavec (Strban 2008, 348). Torej kot samostojnega podjetnika lahko štejemo nekoga, ki opravlja pridobitno dejavnost, vključno z obrtniki in zasebnimi trgovci, mednje lahko štejemo tudi umetnike in ostale kulturnike, kot tudi samostojne zdravstvene delavce, posameznike, ki opravljajo odvetniško ali notarsko dejavnost, duhovno službo ali katero koli drugo dovoljeno dejavnost (1. odstavek, 15. člen Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju – ZPIZ-1, Uradni list RS, št. 7/1996, 54/1998, 106/1999, 72/2000, 124/2000, 109/2001, 108/2002, 26/2003, 135/2003, 20/2004, 72/2005, 104/2005, 69/2006, 109/2006). V okvir socialne varnosti spada plačevanje oziroma neplačevanje obveznih prispevkov za socialno varnost. Slovenska pravna ureditev vključuje v splošen sistem socialnih zavarovanj naslednje prispevke: prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ki ga ureja ZPIZ-1, prispevke za zdravstveno zavarovanje, ki jih ureja Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju – ZZVZZ (Uradni list RS, št. 9/1996, 29/1998, 6/1999, 99/2001, 60/2002, 126/2003, 20/2004, 76/2005, 100/2005, 100/2005, 8/2006, 38/2006, 72/2006, 91/2007, 76/2008), prispevke za starševsko varstvo, ki jih ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih – ZSDP (Uradni list RS, št. 97/2001, 76/2003, 110/2003, 47/2006, 110/2006, 12/2008) in prispevke za zavarovanje v primeru brezposelnosti, ki ga ureja Zakon o urejanju trga dela – ZUTD (Uradni list RS, št. 80/2010). Slednji je s 1. januarjem 2011 nadomestil prej veljavni Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti, ki je pred tem datumom urejal prispevek za zavarovanje za primer brezposelnosti.

Pri vsej množici prispevkov pa se moramo zavedati tudi dejstva, da pri povprečnem delavcu delež prispevkov krije delodajalec, delež pa delavec sam. Samozaposlena oseba mora celoten delež prispevkov kriti sama. Prispevki se obračunavajo od bruto osnove, ki si jo sami izberejo v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, kot določa Zakon o prispevkih za socialno varnost – ZPSV (Uradni list RS, št. 5/1996, 34/1996, 3/1998, 81/2000, 97/2001). Zakon nadalje določa, da plačujejo prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje in za porodniško varstvo od osnove, od katere plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in iz bruto nadomestil v skladu s predpisi o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, kot določa 5. člen ZPSV. Pri tem določilo se je po mojem mnenju potrebno ustaviti, saj je podjetnik posameznik odvisen od poslov, ki jih opravlja. V primeru da se samostojni podjetnik daljše obdobje giblje v (realnih) negativnih številkah, se izpostavi vprašanje, kakšna je možnost za zmanjšanje prispevne stopnje, ki jo samozaposleni plačuje glede na višino in obseg poslovanja. V pojasnilih Davčne uprave Republike Slovenije se po

Uvod

določbi tretjega odstavka 209. člena ZPIZ-1 prispevki plačujejo od osnov, ki veljajo v tekočem obdobju (DURS 2010). Izpostavlja se torej vprašanje, kakšno je socialno varstvo tovrstnih podjetnikov, če so zavezanci za plačilo prispevkov za socialno varstvo v RS kar podjetniki sami.

V diplomski nalogi želim raziskati tudi, kako je urejena bolniška odsotnost za podjetnika posameznika in/ali nadomestila plače v primeru daljše bolniške odsotnosti. Za delavce velja, da nadomestilo za čas odsotnosti z dela zaradi bolezni in v času začasne nezmožnosti za delo do 30. dneva krije delodajalec, od 31. dneva dalje pa Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije v okviru plačila prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje in pripadajočih nadomestil z naslova omenjenih prispevkov, kot je to določeno v 9. členu ZZVZ. Pri nezmožnosti za delo v primeru samozaposlenih oseb pa želim v nalogi predstaviti, kaj na tem področju narekuje zakon in kako je s tem dejansko v praksi, saj zdravstvena varnost državljanu pomeni predvsem enakopraven dostop do zdravstvenih uslug in storitev, ko jih najbolj potrebuje, in predvsem neko socialno in materialno varnost ob nastopu bolezni, ki nam onemogoča opravljati delo (Lemut Strle 2008, 368).

V nalogi želim na kratko predstaviti, kdo so lahko upravičenci iz prispevkov za zdravstveno zavarovanje, ki jih plačuje samozaposleni. Pri tem se navezujem na svojce (zakonske partnerje, otroke), katerim zdravstvene storitve krijejo prispevki za zdravstveno zavarovanje (20. člen ZZVZZ). Isti zakon določa tudi, da so zavarovanci iz 20. člena v primeru neplačanih prispevkov zavezanca za plačilo prispevkov za zdravstveno zavarovanje prav tako ob nastopu zdravstvenih storitev samoplačniki.

Namen in cilji

Namen diplomske naloge je preučiti problem socialne varnosti samozaposlenih oseb v RS zlasti z vidika zdravstvenega varstva. Skozi diplomsko nalogo bom na podlagi zakonskih določil, uredb in priporočil zakonodajalca skušala predstaviti glavna socialnopravna določila za samozaposlene osebe in skušala dognati, kako so zakonska določila v praksi uporabljena.

Cilji diplomske naloge so:

- analizirati socialno varnost samostojnih podjetnikov,
- analizirati pravno ureditev obveznih prispevkov za socialno varnost in ugotoviti, kaj samostojnemu podjetniku omogočajo,
- analizirati pravno ureditev zdravstvenega varstva za osebe, ki se ukvarjajo s pridobitveno dejavnostjo, kakšen je njihov pravni položaj v primeru bolniške odsotnosti oziroma daljše bolniške odsotnosti, kaj se zgodi z upravičenci za zdravstvene storitve z naslova prispevkov za zdravstveno zavarovanje in podobno,
- oblikovati priporočila za morebitne zakonske spremembe na tem področju ter
- ugotoviti, kako je s plačevanjem prispevkov v praksi, in priporočiti, kaj storiti v primeru neplačevanja prispevkov.

Predvidene metode za doseganje ciljev

Pri izdelavi diplomske naloge bom uporabila deskriptivno metodo s študijem domače in tuje literature ter elektronskih virov, predvsem pravnih virov, člankov in komentarjev zakonov. Hkrati pa bom s preučevanjem literature pomagala dokazovati svoje trditve in odgovarjati na lastna vprašanja skozi celotno nalogo in tako priti do dognanj, ki bodo izhodišče za doseganje končnega cilja. Z metodo analize in sinteze bom predstavila razlike med socialnopravnim položajem samozaposlenih oseb in oseb, zaposlenih pri delodajalcu.

Predvidene predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema

Predpostavke problema diplomske naloge se navezujejo na dejstvo, da je samozaposlitev najpogostejša oblika gospodarskih subjektov v Slovenji in poleg tega dejstva lahko iz izkušenj izhajam, da ni strogega nadzora nad poslovanjem samozaposlenih. Da je samostojni podjetnik zelo pogosta oblika gospodarskih subjektov, potrjuje podatek SURS-a, kjer navaja, da je bilo v letu 2009 evidentiranih 160.931 podjetij, od tega 53,6 odstotka fizičnih oseb, kamor spadajo samostojni podjetniki (SURS 2011).

Kot sem že omenila, zakonodaja na področju samozaposlitve ni dovolj urejena, da bi lahko posploševali načine poslovanja samozaposlenih oseb in kako ravnati v primeru plačilne nediscipline ali ko nastopijo npr. zdravstvene težave. Pri problematiki socialne varnosti samozaposlenih mi največkrat pride na misel dejstvo, da je samozaposlitev prevečkrat izhod v sili iz brezposelnosti – vemo, da Zavod za zaposlovanje podeljuje denarno pomoč v primeru prehoda v samozaposlitev za osebe, ki so, navadno, že dalj časa brezposelne. V teh primerih gre največkrat za osebe na robu obupa in zato velikokrat propadejo, saj delajo in poslujejo z nizkimi dobički – gre le za preživetje in posledično zaradi nizkih dohodkov ne plačujejo prispevkov. Veliko s.p.-jev, ki poslujejo na robu preživetja, se ne odloča za obisk zdravnika, saj bi jim to pomenilo izpad dohodkov. Pri problematiki zdravstvenega zavarovanja se

Uvod

samozaposleni zaradi dejstva, da so največkrat edini zaposleni, ne odločajo za bolniške odsotnosti ravno zaradi strahu pred večjim izpadom dohodkov, kar pa lahko privede do hujših zdravstvenih težav. Pri resnejših težavah lahko nastopijo dolgovi, pri dlje trajajočih boleznih pride do hujšega izpada dohodka in nato morda tudi prenehanja obstoja statusa samostojnega podjetnika. Pri preučevanju moje problematike me skrbi tudi neurejena zakonodaja, pri reševanju tega problema si bom skušala pomagati s preučevanjem in analizo raznih člankov in monografij pravnih strokovnjakov.

2 OPREDELITEV SOCIALNE VARNOSTI

Socialna varnost je pravica, ki jo vsaka država mora zagotavljati vsakemu državljanu. Kot priznava že 22. člen Splošne deklaracije o pravicah človeka (Varuh človekovih pravic RS 2011), sprejete pri OZN leta 1948, ima vsakdo kot član družbe pravico do socialne varnosti in pravico do uživanja ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, nepogrešljivih za njegovo dostojanstvo.

Pravica do socialne varnosti in njen obseg sta opredeljena že po definiciji Mednarodne organizacije dela, ki je oblikovala to definicijo ob sprejemu Konvencije MOD št. 102 (Uradni list RS, št. 54/92, 13/97) o minimalnih normah socialne varnosti in določa minimalne pravice, ki prebivalstvo varuje ob izpadu zaslužka, ob nastopu socialnih dogodkov, mu zagotavljajo dostopnost do zdravstvenih storitev in družinske dajatve. Konvencija tako uresničuje splošne pravice do socialne varnosti (Novak, Končar in Bubnov-Škoberne 2006, 381). Kot navaja Bubnov Škobernetova (1995, 821), je po veljavni Ustavi RS v 50. členu (Uradni list RS, št. 331/1991-1, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006) pravica do socialne varnosti človekova pravica, ki jo uresničujejo državljani pod pogoji, ki jih določa zakon.

V nadaljevanju bom skozi opredelitev socialne varnosti na podlagi preučitve literature raznih avtorjev skušala predstaviti, kako je skozi zgodovino človeštva sploh prišlo do potrebe, da se socialna varnost uredi v nek državno regulatorni sistem. Zanimivo se mi zdi predstaviti, kako je vladajoči razred, ki je bil do delavca posameznika vse prej kot prijazen, prišel do spoznanja, da je treba urediti nek splošni sistem skrbi za socialno zavarovanje delavcev.

2.1 Kratka zgodovina socialne varnosti na Slovenskem

Skozi zgodovino človeškega življenja v skupnostih se je pojavila potreba po zaščiti pred življenjskimi riziki, ki jo je, pravi Strban (2005, 17), navadno, zagotavljala predvsem družina. Avtor pravi, da so se že v arhaični družbi Grkov in Rimljanov pojavile prve oblike državne pomoči revnim, predvsem kot posledica dolgih vojn. Po razpadu Rimskega cesarstva je vlogo pomoči revnim prevzela Cerkev in kasneje razne bratovščine ali redovi. Strban nadaljuje (2005, 18), da so v tej tradiciji nastajala in svoje delo nadaljevala obrtniška združenja, bratovščine in rudarske blagajne, ki so imele ozek krog članov. Z rastjo delavstva v času industrializacije so težavo predstavljali tovarniški delavci, za katere delodajalci niso bili zavezani k pomoči ob nastanku bolezni ali drugih zdravstvenih težav, prav tako pa ni bila zaščitena delavčeva družina, kot je bila to v času velikih družin in pretežno kmečkega prebivalstva, kjer so zanje poskrbeli kmetijski obrati (Strban 2005, 17–18).

Prvi zakoni in organizacije

Prvi zametki zakonov o socialnem varstvu so se začeli v Nemčiji s Cesarjevo poslanico leta 1881, katera pa se je uveljavila šele leta 1883 z Zakonom o zdravstvenem zavarovanju delavcev. Nemškemu zgledu je kmalu sledil tudi takratni vladar na slovenskem območju, Franc Jožef, z »Zakonom od dne 30. marca 1888 o zavarovanju delavcev glede kake bolezni«. S tem zakonom so se začele spremembe glede splošne zakonske zaščite delavcev na našem ozemlju (Strban 2005, 21).

Pred zgoraj omenjenim zakonom so se sicer na območju današnje Slovenije že pred tem začele dogajati spremembe. Na primer, začele so se ustanavljati različne oblike zasebnega zdravstvenega zavarovanja. V Ljubljani so leta 1835 ustanovili Društveno, bolniško in podporno blagajno, v katero so bili včlanjeni trgovci in zdravstveni delavci (Novak in Cvetko 2005, 33).

Takrat močna gospodarska panoga rudarstvo je imela zaščito svojih delavcev urejeno skozi bratovske blagajne ali skladišča, v katere so delavci posameznega delodajalca prispevali solidarnostne deleže v primeru poškodb ali bolezni svojih članov, kar je bilo urejeno v Rudarskem zakonu leta 1854 (Strban 2005, 19).

Prav tako v Ljubljani je bilo leta 1869 ustanovljeno Ljubljansko delavsko izobraževalno društvo, ki je imelo svojo bolniško blagajno. Splošno delavsko podporno društvo za Kranjsko v Ljubljani je bilo ustanovljeno leta 1885, to pa je dalo povod za nastanek takšnih društev v posameznih tovarnah (Novak in Cvetko 2005, 33). Leta 1889 so v Ljubljani ustanovili prvo Okrajno bolniško blagajno, ki je dala zgled in povod za ustanovitev še več blagajn na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem (Strban 2005, 22). Leta 1887 je na območju tedanje Avstrije, kamor je spadala tudi Slovenija, začel veljati Zakon o obveznem zavarovanju za nesreče pri delu, leta 1888 pa že prej omenjeni zakon, ki je uzakonil bolniško zavarovanje delavcev. Skupaj s temi zakoni so še naprej delovala društva za vzajemno pomoč (Novak in Cvetko 2005, 33).

Narodna vlada za Slovenijo je leta 1918 ustanovila »Poverjeništvo za socialno skrbstvo«, ki je izvedlo reorganizacijo socialnega zavarovanja v Sloveniji – ustanovljena je bila Zveza bolniških blagajn za slovensko ozemlje z začetkom leta 1919. Isto leto maja so bile ukinjene vse okrajne in obratne bolniške blagajne in ustanovljena je bila enotna Okrajna bolniška blagajna v Ljubljani (Strban 2005, 21).

Leta 1922 je bil sprejet Zakon o delavskem zavarovanju, kjer je bilo določeno, da mora biti uvedeno obvezno bolniško, nezgodno, pokojninsko zavarovanje in zavarovanje za brezposelnost. Zavarovanja so se uveljavljala postopoma, zadnje je bilo uvedeno pokojninsko leta 1937, zavarovanje za primer brezposelnosti pa ni bilo uvedeno zaradi izbruha gospodarske krize in 2. svetovne vojne. Zakon je predvideval samoupravljanje, vendar do

tega ni prišlo (Novak in Cvetko 2005, 33–34). Ustanovljeni so bili Okrožni urad za zavarovanje delavcev, ki je bil krajevni organ Osrednjega urada za zavarovanje delavcev v Zagrebu (Strban 2005, 24).

Obdobje po obeh vojnah do danes

Leta 1950 je bil sprejet Zakon o socialnem zavarovanju delavcev in uslužbencev ter njihovih družin, ki je prinesel pomembne spremembe na vseh področjih. Kot pravi Strban (2005), je izenačil zavarovanje osebe – delavce, uslužbence in nameščence. Po tem zakonu so bili za nesrečo in bolezen pri delu zavarovani tudi učenci in študenti pri opravljanju prakse, udeleženci javnih del in tisti, ki so prestajali kazen poboljševalnega dela, zavarovani pa niso bili obrtniki in nekateri drugi samozaposleni, saj so se z njimi sklepale posebne pogodbe. Izvajanje socialnega zavarovanja je postalo redna funkcija državne uprave in vse zadeve, ki se tičejo izvajanja zavarovanja, so bile v pristojnosti države – celo finančna sredstva je zagotavljala država, plač delavcev se ni smelo obremenjevati s prispevki (Strban 2005, 26–27).

Kot navaja v svojem delu Strban (2005, 27), so bile z naslova zavarovanja priznane pravice do medicinske oskrbe v bolnišnici ves čas potrebnega zdravljenja, nadomestila plače tudi v primeru nege ožjega družinskega člana. Leta 1952 so uvedli kolektivni prispevek za socialno zavarovanje, ki so ga plačevali delodajalci in ponovno je bilo ustanovljeno razmerje med nosilcem in izvajalci. Ta zakon je bil tudi zadnji zakon, ki je obravnaval socialno varovanje v enotnem zakonu (Strban 2005, 27–28).

Zakon o zdravstvenem zavarovanju delavcev in uslužbencev je začel veljati leta 1955 in je deloval po načelu enakosti zavarovancev – enaki pogoji, enake pravice. V tem času je bilo urejeno zavarovanje nekaterih določenih skupin – umetniki, nekateri odlikovanci, nekatere skupine oseb (npr. duhovniki), kasneje tudi odvetniki in kmetje. Zavarovancem se je predvidevalo osnovno in razširjeno zavarovanje, ki je bilo pogojeno z zavarovalno dobo, osnovno pa ne (Strban 2005, 28).

V nadaljevanju je bilo sprejetih več uredb in zakonov, ki so še podrobneje razčlenjevali in poglobljali zavarovanje in pravice z naslova zavarovanja. Z osamosvojitvijo države pa so bili sprejeti zakoni v obliki, kakršne z modifikacijami uporabljamo danes.

2.2 Socialna varnost

Socialna varnost in njen pomen je v današnjem času izjemen. Pomen same besedne zveze nam pomeni varnost ob šibkosti in trenutkih, ko čutimo nemoč v življenjski in ekonomski situaciji, v kateri se znajdemo ob nesrečah in nepredvidljivih dogodkih. V svoji šibkosti in nemoči se radi obračamo na pomoč k državnim institucijam, ki z oblikami socialne pomoči, kot so, recimo, socialnimi transferji, skušajo krizo omiliti. Za zagotavljanje pomoči in splošne blaginje državni sistem socialne varnosti svoje zaloge črpa iz proračuna, ki ga, med drugim, zagotavljajo ravno prispevki za socialno varnost. S socialno varnostjo si ustvarjamo vsaj osnovno preživetje, ne glede na stanje, v katerem se bomo ali smo se znašli. To nam daje občutek, da bomo kljub morebitnim poškodbam in okvaram, ki bi nam preprečile nadaljnje delo, preživeli vsaj z zagotovilom nekega minimalnega dohodka.

Mnenja avtorjev o pomenu besedne zveze socialna varnost so deljena. Veliko jih priznava, da je socialna varnost kompleksen pojem, ki niti ni dobro opredeljen, zato je ravno delitev izraza mnogokrat jabolko spora med različnimi avtorji. Novak in Cvetko (2005, 20) pravita, da je socialna varnost najširši sistem, ki zajema sisteme socialnega zavarovanja ter socialnega varstva. Stanovnik (2002, 151) meni, da pod samim izrazom socialna varnost (ang. social security) razumemo sistem pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja, pod izrazom socialna zaščita (ang. social protection) pa sistem in ukrepe za pomoč brezposelnim, družinam in različne javne izdatke za nastanitev in ukrepe za preprečevanje socialne izključenosti. Socialna zaščita je nov termin, ki je nastal zaradi terminološko precejšnje zmede med različnimi programi. Tako avtor pravi, da termin socialna zaščita vključuje tako socialno varnost in socialno varstvo (ang. social assistance). Tudi Bubnov-Škoberne (2002, 31) v svojem članku priznava, da so sami pojmi socialna varnost, zavarovanje, varstvo in zaščita na prvi pogled skoraj sinonimi, zato pravi, da je uporaba pojmov v praksi nedosledna in pogosto zavajajoča glede vrste in obsega pravic.

Do obsega pravic iz programov socialne varnosti lahko pridemo s preučitvijo ciljev programov socialne varnosti, saj imajo le-ti za cilj zavarovanje državljanov pred številnimi tveganji, kot so:

- zmanjšanje dohodkov v starosti – starostne pokojnine,
- izguba dohodkov zaradi smrti ali invalidnosti – družinske in invalidske pokojnine,
- izguba dohodkov zaradi bolezni – zato nadomestilo boleznine,
- izguba dela, brezposelnost – pomoči za čas brezposelnosti,
- stroški zdravljenja – zato zdravstveno zavarovanje,
- izguba dohodkov za čas porodniškega dopusta – starševsko nadomestilo.

Pri presoji pomembnosti posameznih programov ima odločilno vlogo normativna presoja, kaj je družbeno zaželeno, koristno. Socialna politika je predmet političnih razprav, reforme, ki naj bi povečale učinkovitost socialne politike, so izredno težavne, velikokrat so neučinkovite (Škof in Štravs 2008, 2).

V okviru socialne varnosti so naše dolžnosti plačilo prispevkov za socialno varnost, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju diplomskega dela. Zavedati se moramo predvsem dejstva, da s plačilom prispevkov za socialno varnost polnimo državni proračun, s katerim kasneje država razpolaga pri izplačevanju nadomestil, boleznin, socialnih transferjev ipd.

Socialno varstvo

Pri socialnem varstvu torej govorimo o pomoči, ko pri posamezniku nastopi socialna ali ekonomska kriza, ki je ni mogoče kriti z dajatvami iz zavarovanja (Novak in Cvetko 2005, 19).

Kot navaja ZSV, socialno varstvena dejavnost obsega preprečevanje in reševanje socialne problematike posameznikov, družin in skupin prebivalstva (1. člen). Gre torej za dodatni sistem, ki ne temelji na upravičenosti iz dajatev in pomaga posamezniku ob nastanku socialne krize, ko niso dovolj dajatve iz zavarovanja. Sistem delimo na sistem splošnega varstva vseh prebivalcev in sistem socialnega skrbstva. Pojem torej označuje sistem pomoči določenim skupinam prebivalstva, ki potrebujejo posebno pomoč, pri tem govorimo o aktivnosti centrov za socialno delo in socialnih zavodov, oziroma za najrazličnejše denarne dajatve manjšega obsega pomoči potrebnim (Novak in Cvetko 2005, 19). ZSV v svojem 11. členu socialno varstvene storitve, namenjene odpravljanju socialnih stisk in težav, opredeljuje kot prvo socialno pomoč, osebno pomoč, pomoč družini, institucionalno varstvo, vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji ter pomoč delavcem v podjetjih, zavodih ter pri drugih delodajalcih.

Socialno zavarovanje

S pojmom socialno zavarovanje Novak in Cvetko (2005) opredeljujeta državni sistem, ki zagotavlja dajatve v primeru bolezni, starosti, invalidnosti in smrti. Je zavarovanje, ki pomeni sistem materialne varnosti zaposlenih in njihovih družinskih članov v primerih, ki jih določajo predpisi o socialnem zavarovanju. Osebe, ki so vključene v socialno zavarovanje, so predvsem vsi zaposleni, samozaposleni, kmetje in druge aktivne osebe, pri čemer pa se lahko obvezno zavarujejo različne skupine oseb in tudi njihovi družinski člani. Te vrste zavarovanj se praviloma financirajo iz prispevkov (Novak in Cvetko 2005, 18–19). Socialno zavarovanje se deli na invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje, pokojninsko zavarovanje in zavarovanje za primer nezaposlenosti. Sistemi socialnih zavarovanj so urejeni z zakonom, kjer so določeni krog zavarovanih oseb – tudi samozaposlene osebe, vrsta pravic, pogoji za njihov nastanek, trajanje in prenehanje pravic in pravno varstvo. Z zakonom je določen socialni položaj posameznika v času, ko ne bo ustvarjal zaslužka, s pravicami do denarnih dajatev, s katerimi se nadomešča izpadli zaslužek (Bubnov Škoberne 1995, 821–822).

Opredelevitev socialne varnosti

Več o zdravstvenem zavarovanju kot delu socialnega zavarovanja v nadaljevanju diplomskega dela, saj je glavna tema naloge skozi urejenost za pravno gospodarsko obliko samostojni podjetnik. O ostalih vejah socialnega zavarovanja pa bom govorila skozi prispevke za socialno varstvo. V nadaljevanju bom predstavila glavne razlike med socialnim varstvom, varnostjo in socialnim zavarovanjem, kot povzetek točk tega poglavja.

Razlike med socialnim varstvom, varnostjo in zavarovanjem

V sami opredelitvi in razdelitvi programov socialne varnosti sem obrazložila, da med avtorji prihaja do razlik v pojmovanju samih terminov socialne varnosti, zato sem v tem delu diplomskega dela povzela delitev po delu Novaka in Cvetka (2005, 22), kjer prav tam navajata razlike med posameznimi izrazi oziroma razlike med socialno varnostjo in njenimi vejami:

- razviti sistem socialne varnosti, v nasprotju s socialnim zavarovanjem, pokriva vse socialne primere; v primeru da sistem socialne varnosti katerega ne pokriva, je toliko bolj nepopoln,
- socialna varnost se razširja na vse aktivne prebivalce, člane njihovih družin in tudi na neaktivno prebivalstvo,
- pogoji za pridobitev dajatev postajajo manj strogi ali v sistemu socialne varnosti celo izginjajo,
- sistem kapitalizacije je nadomeščen s sistemom financiranja prek države,
- socialna varnost postane javna služba pri državnih organih.

Razlike med socialno varnostjo in socialnim varstvom pa so po Novaku in Cvetku (2005, 22) naslednje:

- socialno varstvo temelji na ideji pomoči (zasebni ali javni), socialna varnost pa daje zaščiteni osebi pravice,
- socialne dajatve iz socialnega varstva so odvisne od ekonomskega položaja oseb, medtem ko so v sistemu socialne varnosti ta pogoj ne zahteva,
- socialno varstvo se financira iz proračuna, socialna varnost pa iz posebnih davkov in prispevkov,
- socialno varstvo daje po pravilih sredstva za minimalno eksistenco.

Iz navedenega lahko torej sklepamo, da je glavna razlika med socialno varnostjo in njenimi podvejami ta, da je socialna varnost nek univerzalen sistem, ki temelji na pokrivanju vseh socialnih primerov in pokriva vse prebivalce. Zagotavlja nam varnost ob primerih, ko nastopi socialna stiska. Socialno zavarovanje na drugi strani temelji na pomoči le zavarovanemu prebivalstvu, tistemu, ki je v zavarovanje vključeno na podlagi zakona. Socialno zavarovanje vključuje zdravstveno zavarovanje, zavarovanje ob primeru brezposelnosti ter pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Sistem socialnega zavarovanja se financira iz prispevkov, ki jih vsak

mesec plačujejo zaposleni in njihovi delodajalci, samozaposleni, kmetje in ostali zavarovanci. Socialno varstvo se financira iz državnega proračuna. Sistem socialnega varstva temelji na pomoči družinam in posameznikom, ki so socialno ogroženi, in je odvisen od ekonomskega položaja posameznika, ki uveljavlja pomoč z naslova socialnega varstva.

3 PRISPEVKI ZA SOCIALNO VARNOST

Za zagotavljanje socialne varnosti prebivalstva kot državnega sistema si je država morala zagotoviti nek stalen in sorazmerno enako velik pritok denarja. S tem si je zagotovila sredstva, s katerimi pokriva vse izdatke, do katerih so upravičeni tako zavarovanci kot tudi vse prebivalstvo. Z plačilom prispevkov za socialno varnost si državljanji tako zagotovimo varnost ob nastanku socialnih primerov.

Skozi poglavje o prispevkih za socialno varnost bom skušala predstaviti, katere prispevke za socialno varnost poznamo, kaj plačniku omogočajo in kako je sistem urejen za samozaposlene, saj zanje veljajo nekoliko drugačna pravila kot za ostalo aktivno prebivalstvo. Kdo plačuje prispevke za socialno varnost, je opredeljeno v 2. členu ZPSV, kjer navaja, da prispevke za socialno varnost plačujejo zaposleni, zavarovanci, delodajalci in drugi zavezanci, skladno z ZPIZ-1, ZZVZZ, ZSDP in ZUTD.

3.1 Splošno o prispevkih

Prispevke za socialno varnost mora plačevati vsak tako ali drugače zaposleni prebivalec. Po določbi 4. člena ZPSV plačujejo zavezanci, ki nimajo plač (t. j. samozaposleni), prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje, prispevek za starševsko varstvo in prispevek za zaposlovanje od osnove, od katere plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, do 15. dne v mesecu za pretekli mesec.

ZPIZ-1 (1. odstavek 207. člena) določa zavarovalno osnovo za plačilo prispevkov za obvezno zavarovanje za samozaposlene. Določitev osnove je za samozaposlene zavarovance opredeljena v 209. členu ZPIZ-1. Zavarovalna osnova za samozaposlene in kmete se določi glede na doseženi dobiček zavarovanca, v katerem niso upoštevani obračunani prispevki za obvezno zavarovanje ter znižanje in povečanje davčne osnove. Uvrstitev v ustrezno zavarovalno osnovo se določi na podlagi zadnje odmerne odločbe o davku iz dejavnosti oziroma na podlagi drugega dohodka v skladu z vrsto samozaposlenosti. Po določbi tretjega odstavka 209. člena ZPIZ-1 se prispevki plačujejo od osnov, ki veljajo v tekočem obdobju (DURS 2010).

Običajno je zavarovalna osnova v prvem letu poslovanja samozaposlenih najmanj v višini minimalne plače. Odstotki prispevkov bodo prikazani v preglednici 1. V drugem in nadaljnjih letih se zavarovalna osnova za podjetnike posameznike določi glede na doseženi dobiček v preteklem letu, v katerem niso obračunani prispevki, kar pomeni, da se jim doseženi dobiček preteklega leta poveča za plačane prispevke ter se s tem poveča zavarovalna osnova (Robnik 2008, 48–50).

Kolikšne odstotke prispevkov od osnove morajo samozaposleni plačevati, prikazujem v preglednici 1.

Preglednica 1: Stopnje prispevkov za socialno varnost

	Stopnja prispevka
<i>I. Prispevki iz zavarovalne osnove:</i>	
za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50 %
za zdravstveno zavarovanje	6,36 %
za starševsko varstvo	0,10 %
za zaposlovanje	0,14 %
<i>II. Prispevki od zavarovalne osnove:</i>	
za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	8,85 %
za zdravstveno zavarovanje	6,56 %
za starševsko varstvo	0,10 %
za zaposlovanje	0,06 %
za poškodbe pri delu in poklicne bolezni	0,53 %
<i>III. Prispevki za zavarovalno dobo, ki se šteje s povečanjem:</i>	
za povečanje od 12 do 14 mesecev	4,20 %
za povečanje od 12 do 15 mesecev	6,25 %
za povečanje od 12 do 16 mesecev	8,40 %
za povečanje od 12 do 17 mesecev	10,55 %
za povečanje od 12 do 18 mesecev	12,60 %

Vir: DURS 2010.

Prispevki se obračunavajo na podlagi osnove za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Obračunajo se najmanj od minimalne plače, določena pa je tudi najvišja osnova za obračun prispevkov, to je 2,4-kratnik povprečne plače za predzadnji mesec pred mesecem, v katerem se določa zavarovalna osnova – najvišja bruto pokojninska osnova (209. člen ZPIZ-1). Od osnove za obračun prispevka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje pa se nato obračunajo vsi ostali prispevki, kot to tudi določajo ostali zakoni, ki urejajo prispevke. Izračunajo se v odstotnih vrednostih, kot je razvidno iz preglednice 1, s to razliko, da samozaposleni krije tako prispevek delodajalca kot prispevek delavca.

3.2 Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Pri prispevku za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je najlažje ugotovljen smisel plačevanja prispevka, saj je zveza med koristjo in prispevkom najlažje ugotovljena. S prispevkom je individualizirana kupovanje dohodka za pokojnino, več kot bomo vplačevali, večjo pokojnino bomo imeli (Kranjec 2003, 287–291). Seveda se iz našega današnjega plačevanja črpajo sredstva za plačevanje današnjih pokojnin, naše pokojnine pa se bodo črpale iz vplačevanja takratnih prispevkov delovno aktivnega prebivalstva. Pravice, ki nam pripadajo iz plačevanja prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, so vezane na socialne (zavarovalne) primere, v katerih posameznik ne more oziroma ne ustvarja dohodka in se mu zato poslabša materialni položaj, saj pride do izgube ali zmanjšanja dohodka (Novak in Cvetko 2005, 82).

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje zagotavlja pravice do starostne, družinske in invalidske pokojnine, pravico do invalidnine v primeru trajnih posledic poškodb na delovnem mestu, pravico do zaposlitve na drugem delovnem mestu ali z ustreznim delovnim časom v primeru, ko nismo več sposobni sami opravljati delo, za katerega smo nameščeni, pravico po pokojninske rehabilitacije in pravico do ustreznih denarnih nadomestil (Novak in Cvetko 2005, 82).

Samozaposleni in prispevek za PIZ

V pokojninsko in invalidsko zavarovanje so obvezno vključene tudi samozaposlene osebe, ki jih ZPIZ-1 definira kot osebe, ki kot svoj edini ali glavni poklic opravljajo samostojno dejavnost in prek opravljanja te dejavnosti pridobivajo dohodek, najmanj v višini minimalne plače (8. člen ZPIZ-1). Prispevek v celoti krijejo zavarovanci sami (222. in 223. člen ZPIZ-1).

Pri plačevanju prispevka in koriščenju pravic z naslova pokojninskega in invalidskega zavarovanja imajo samozaposleni, ki dosegajo dohodek v višini minimalne plače in so vpisani v predpisani register, načeloma enake pravice kot ostale aktivne osebe, ki so vključene v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Samozaposleni na drugi strani sami krijejo celoten znesek prispevka, medtem ko delavec plačuje le določen odstotek prispevka, delež pa krije delodajalec.

Za samozaposlene velja poseben način določanja zavarovalne osnove. Sistem je opredeljen v 209. členu ZPIZ-1 in se obračuna na temelju razmerja med doseženim dobičkom samozaposlenega in minimalno oziroma povprečno letno plačo zaposlenih v RS. Zavarovalna osnova lahko torej znaša znesek minimalne plače, če davčna osnova – dosežen dobiček brez upoštevanja plačanih prispevkov – ne preseže zneska minimalne letne plače zaposlenih v RS, ali predstavlja zavarovalna osnova določen odstotek oziroma večkratnik povprečne plače za predzadnji mesec pred mesecem, v katerem se določa zavarovalna osnova. Določen pa je tudi najvišji prispevek, ki znaša 2,4-kratnik povprečne bruto pokojninske osnove (Tičar 2010, 4).

Strban (2008, 360–361) opozarja na pravico do delne pokojnine za samozaposlene. Razlog je težka ugotovitev oziroma nadzor zmanjšane ekonomske aktivnosti samozaposlenih. Glede na to, da imajo samozaposleni z naslova pokojninskega in invalidskega zavarovanja enake pravice kot delavci v odvisnem razmerju, bi morali imeti tudi pravico do delne pokojnine. Vprašanje, ki se pri tem postavi, pa je, kako določiti delni delovni čas. Samozaposleni lahko zmanjšajo svojo delovno aktivnost, kar imajo priznано tudi z zakonom (Strban 2008, 357).

Samozaposleni ima v primeru I. in II. kategorije invalidnosti pravico z naslova zavarovanja že po zakonu (3. odstavek 66. člena ZPIZ-1), v primeru III. kategorije pa ima pravico do dela s krajšim delovnim časom do polnega in pravico do delne invalidske pokojnine ob izpolnjevanju pogojev. Lahko pa uveljavi v okviru III. kategorije le pravico do dela s krajšim delovnim časom do polnega le v okviru dejavnosti, ki jo opravlja, in pravico do delne invalidske pokojnine. Pravica do prenestitve jim ne pripada, kar pa je omejevanje zakonskih pravic (Papež 2008, 472).

Na podlagi povedanega lahko komentiram, da se tako avtorji kot zakonodajalec sklicujejo na načelo enakosti in enakosti v obravnavanju, pri tem pa očitno ti načeli ne veljata povsem za samozaposlene. Če mora samozaposleni plačevati enake prispevke oziroma ga bremenijo celo višji odstotki prispevkov kot delavca, zaposlenega pri delodajalcu, se sprašujem, zakaj nima potem v praksi priznanih vseh enakih pravic. Če primerjamo, recimo, pravico do delne pokojnine, ki je priznana po sedanjem ZPIZ-1 le zaposlenemu pri delodajalcu, bi ta pravica bila priznana po padlem¹ novem zakonu o pokojninskem zavarovanju tudi samozaposlenim (Papež 2010, 380). To kaže na pripravljenost zakonodajalca na spremembe in da se trudi storiti kaj več za izenačenje pravic samozaposlenih, a menim, da se vseeno ne bodo občutile bistvene spremembe na boljše v položaju samozaposlenih le s priznано pravico do delne pokojnine.

3.3 Prispevek za zaposlovanje in zavarovanje za primer brezposelnosti

Kot poudarja Kranjec (2003, 293), je izraz prispevek za zaposlovanje v bistvu napačen, ker gre za prispevek, iz katerega se financirajo nadomestila za čas brezposelnosti. Pravice iz zavarovanja za primer brezposelnosti so denarno nadomestilo, denarna pomoč, povračilo prevoznih in selitvenih stroškov, pravica do zdravstvenega varstva in pravica do pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Zavarovanec pa lahko uveljavi pravico do denarnega nadomestila, če je bil pred nastankom brezposelnosti zavarovan za primer brezposelnosti (Novak in Cvetko 2005, 162).

¹ Vlada RS je 9. avgusta 2010 predložila predlog novega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2, Klasifikacijska številka 172-01/10 – 0036), ki pa je padel na referendumu 5. junija 2011.

Samozaposleni in zavarovanje za primer brezposelnosti

V času oblikovanja diplomskega dela je Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti nadomestil Zakon o urejanju trga dela, ki je v veljavi od 1. januarja 2011. Samozaposlene osebe so se lahko v zavarovanje za primer brezposelnosti vključile po starem zakonu prostovoljno, po novem zakonu pa so v 54. členu navedene kot osebe, ki so v zavarovanje za primer brezposelnosti vključene obvezno (5. alineja 1. odstavka 54. člena ZUTD). V primeru brezposelnosti so tudi samozaposlene osebe upravičene do denarnega nadomestila in ostalih pravic iz zavarovanja. Za brezposelno osebo se je po starem zakonu štela tudi samozaposlena oseba, ki je imela v zadnjem koledarskem letu manjši dobiček iz svoje dejavnosti, kot je znesek zajamčenega nadomestila plače (16. člen ZZZPB). Po novem zakonu pa se nobena samozaposlena oseba ne more šteti kot brezposelna, saj je izostanek samozaposlitve pogoj, da se nekdo šteje kot brezposelni aktivni iskalec zaposlitve (8. člen ZUTD).

Brezposelne osebe se lahko na zavodu za zaposlovanje vključijo v programe aktivne politike zaposlovanja, kjer se, med drugim, spodbuja samozaposlovanje. V spodbujanje samozaposlovanja se vključujejo brezposlene osebe ter iskalci zaposlitve, katerih zaposlitev je ogrožena (34. člen ZUTD). Ta ukrep Zavoda za zaposlovanje RS bi, po mojem mnenju, naj uporabljali le v primeru, ko želi posameznik biti samostojni podjetnik in ima že zastavljene cilje. Glede na situacijo na trgu in nestabilno gospodarstvo se Zavod za zaposlovanje RS poslužuje politike, ki naj bi zniževala stopnjo brezposelnosti, hkrati pa povečevala samostojnost brezposlenih oseb, ob vsem tem pa pozablja, da je poslovanje v teh časih krize zelo težko že za izkušene podjetnike, kaj šele za tiste, ki so na začetku. Ta subvencija je za samozaposlene, katerim je bila podeljena, največkrat izhod iz navidez brezizhodnega položaja, v katerem bi se posameznik oprijel vsake rešitve, in največkrat na silo odprejo neko podjetje, za katerega pa ne vedo, kako bi z njim poslovali in ravnali. Taka situacija največkrat vodi v še bolj globoko krizo. Zavod za zaposlovanje RS bi ob tem ukrepu podeljevanja subvencij lahko nudil še dodatna izobraževanja in spremljal poslovanje takšnih samozaposlenih ter jim nudil strokovno in pravno pomoč.

3.4 Prispevek za starševsko varstvo

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ureja zavarovanje za starševsko varstvo in vse pravice, ki iz tega izhajajo. Deli se na dva dela, na zavarovanje za starševsko varstvo in na pravico do družinskih prejemkov. Zavarovanje za starševsko varstvo se financira s prispevki za starševsko varstvo (Kranjec 2003, 295).

Z naslova le-tega lahko zavarovanci uveljavljajo pravice do starševskega dopusta, nadomestila in pravice do skrajšanega delovnega časa. Vrste starševskega dopusta so porodniški, očetovski, posvojiteljski in dopust za nego in varstvo otroka, pod nadomestila pa

štejemo porodniško, očetovsko, posvojiteljsko in nadomestilo za nego in varstvo otroka (Novak in Cvetko, 2005, 180).

Pravica do družinskih prejemkov je financirana s splošnimi davki in obsega starševski dodatek, ki ga prejemajo osebe, ki ne prejemajo starševskega nadomestila zaradi neprisotnosti zavarovanja, pomoč ob rojstvu otroka, otroški dodatek, dodatek na veliko družino, dodatek za nego otroka in delno plačilo izgubljenega dohodka zaradi prenehanja dela. Določajo se v absolutnih zneskih in se izplačujejo ob nastanku dogodka ali mesečno ali enkrat letno (Kranjec 2003, 296).

Samozaposleni in prispevek za starševsko varstvo

Samozaposlene osebe so obvezno vključene v sistem starševskega zavarovanja in so sami zavezanci za plačilo celotnega dela prispevkov (6. in 11. člen ZSDP). Na podlagi plačila prispevkov so upravičeni do vseh pravic iz tega zavarovanja. V primeru koriščenja starševskega dopusta samozaposlenih oseb mora center za socialno delo obvestiti pristojni organ za registracijo samostojne dejavnosti o začasnem prenehanju dela (16. člen ZSDP).

Pri tej določitvi se, po mojem mnenju, lahko ustavimo, ali je res smiselno začasno prenehati dejavnost, če je samozaposlena mati na porodniškem dopustu. Samozaposleni lahko svoje delo opravi po drugi osebi, ki bi eventuelno lahko materi na starševskem dopustu opravljala delo za časa odsotnosti zaradi nege otroka. Glede na trenutno situacijo na trgu si redko kateri samozaposleni lahko privoščijo, da je odsoten s trga dela več kot nekaj dni, kaj šele eno leto ali več. Tako bi samozaposlena mati, ki je na porodniškem dopustu, lahko izgubila vse posle in stranke, ponoven povratak na trg pa bi bil s tem zelo otežkočen, če ne celo nemogoč. Kljub temu Strban v znanstveni monografiji (2010) navaja, da se od (samozaposlene) matere, ki se pripravlja na porod in kasnejše varstvo in nego otroka, niti ne zahteva niti pričakuje, da bo pridobivala dohodek in zato mora biti zaradi začasnega izpada dohodka varovana v smislu ohranitve življenjskega standarda (Bubnov Škoberne in Strban 2010, 341).

Kljub temu da imajo samozaposlene osebe vse pravice iz starševskega zavarovanja, enako kot delavci, zaposleni pri delodajalcu, je njihova situacija ob nastanku socialnega primera varstva ali nege otroka drugačna. Do razlike prihaja že pri plačilu prispevkov, ki jih pri zaposlenih delavcih delno krijejo tudi delodajalci. V primeru varstva in nege otroka ima eden od staršev, ki si na podlagi svoje dejavnosti plačuje prispevke za socialno varnost za najmanj 20 ur tedensko ter neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, pravico do plačila prispevkov za socialno varnost do sorazmernega dela minimalne plače. Enako pravico ima eden od staršev tudi po tretjem letu starosti otroka, vendar ne dlje kot do 18. leta otrokove starosti, če neguje in varuje težje gibalno oviranega otroka ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka (Tičar 2010, 5).

Ob pravici do skrajšanega delovnega časa zaradi starševstva pa lahko razberemo ponovno neenako obravnavanje samozaposlenih. Strban (2010) pravi, da bi na podlagi imena lahko sklepali, da ima takšno pravico le delavec, ker samozaposlene osebe nimajo določenega delovnega časa in ga posledično ne morejo skrajšati (Bubnov Škobere in Strban 2010, 343). Torej ima samozaposleni, ki neguje otroka, pravico do plačila prispevkov za socialno varnost s strani države, pri tem pa mora začasno prekiniti dejavnost, kjer se ponovno pojavi nesmisel, saj, denimo, materi, zaposleni pri delodajalcu, ki je odsotna z dela zaradi nege in varstva otroka, ni treba pred nastankom porodniškega dopusta prekiniti delovnega razmerja oziroma naj bi bila zakonsko zaščitena pred tem.

3.5 Prispevek za zdravstveno zavarovanje

Prispevek za zdravstveno zavarovanje, tako kot ostali prispevki, sodi v kategorijo zagotavljanja socialne varnosti. Zdravstveno zavarovanje v širšem pomenu besedne zveze pomeni sklop ukrepov, ki dajejo socialno varnost v primeru bolezni. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanjem se deli na dva dela. Prvi del, ki ureja zdravstveno varstvo, vsebuje temeljne določbe o obsegu sistema zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja, določa oblike družbene skrbi za zdravje in določa načine zdravstvenega varstva v zvezi z delom in delovnim okoljem. Drugi del zakona, ki ureja zdravstveno zavarovanje, pa določa obseg zdravstvenega zavarovanja in določa pravice (Novak in Cvetko 2005, 59 in 63).

Sistem zdravstvenega varstva se financira s prispevki in s splošnimi davki v primeru javnega in obveznega zavarovanja in s plačanimi premijami v primeru prostovoljnega zavarovanja, saj se zdravstveno zavarovanje se deli na obvezno in prostovoljno. V javnem zavarovanju se financira z obema vejama javnih financ ravno zaradi tega, ker med prispevki in koristmi ni takšne neposredne zveze kot pri pokojninskem zavarovanju, kjer se pokojnina obravnava kot pravica. Tudi zdravljenje je pravica, vendar se ni treba ubadati z vprašanjem, ali sem z zdravljenjem dobil toliko, kot sem plačal s prispevki, saj nihče ne želi dobiti nazaj toliko, kot je vplačal, saj bi to pomenilo, da smo bili veliko bolni (Kranjec 2003, 291–292). V nadaljevanju bom predstavila glavne razlike in značilnosti obveznega in prostovoljnega zavarovanja in na kratko, kako je s samozaposlenimi in z zdravstvenim zavarovanjem.

Obvezno in dopolnilno zdravstveno zavarovanje

Zdravstveno zavarovanje delimo na obvezno zdravstveno zavarovanje in prostovoljno zdravstveno zavarovanje. Obvezno zdravstveno zavarovanje ureja Zavod za zdravstveno zavarovanje, prostovoljno pa zavarovalnice in ZZZS (12. člen ZZZVZZ).

Obvezno zavarovanje je torej zavarovanje javnega značaja, saj je nosilec zavarovanja pravna oseba javnega prava pod nadzorom države. Ureja zavarovanje za socialne primere, ki so zakonsko urejeni (Strban 2005, 43). Obvezno zavarovanje nastane na podlagi zakona samega,

kjer zakon od 14. do 22. člena ZZVZZ določa obvezno zavarovane osebe (zaposleni, samozaposleni, druge aktivne osebe, upokojenci, prejemniki različnih socialnih dajatev ...), prav tako pa zakon določa obseg zavarovanja – za bolezni in poškodbe izven dela in poškodbe pri delu in poklicne bolezni (13. člen ZZVZZ). Obvezno zavarovanje se financira s prispevki za zdravstveno zavarovanje, kjer so dolžni plačevati prispevke zavarovanci in delodajalci (Bubnov Škoberne 2005, 10–12).

V zasebno zavarovanje se osebe vključijo prostovoljno, od tod tudi ime prostovoljno zavarovanje. Izbira obsega in nosilca je na zavarovancu, pri čemer sklene pogodbo na podlagi splošnih zavarovalnih pogojev. Vplačujejo se premije, ki ustrezajo prevzemu nevarnosti s strani zavarovalnice in dajatvam ob nastopu zavarovalnega primera (Strban 2005, 48). Prostovoljno zavarovanje v naši pravni ureditvi ima naravo dopolnilnega kritja, kjer krije tisti del stroškov zdravstvenih storitev, ki se ne krijejo iz javnega sistema in jih je dolžna nositi zavarovalna oseba sama. V prostovoljna zavarovanja vstopajo zavarovanci ne glede na njihov državljski status ali kraj stalnega bivanja. Ker se sklepajo med zavarovalnico in zavarovancem pogodbe, kjer velja pravilo pogodbene svobode, lahko zavarovalnica zaradi slabega zdravja zavarovancu odkloni sklep pogodbe. Izjema je zavarovanje za doplačila (Bubnov Škoberne 2005, 8–10).

Zavarovanje za doplačila je zavarovanje za pokrivanje dela stroška zdravstvene storitve, ki ga mora po ZZVZZ plačati oseba sama. Za zavarovanja za doplačila so določeni enaki zneski doplačil za vse zavarovance, ne glede na njihov dejanski dohodek (Bubnov Škoberne 2005, 13).

Zavarovalnica določa obseg pravic z naslova prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja sama, v skladu s splošnimi pogoji zavarovanja in sklene z zavarovancem pogodbo o vrsti zavarovanja, pravicah, višini premije in o drugih obveznostih, kjer je zavarovanec lahko večkrat zaveden. Pri tem lahko pride do problema, kjer zavarovanec misli, da je za določeno kritje zavarovan, pri nastanku problema pa ugotovi, da je za ta primer še vedno samoplačnik (Bubnov Škoberne 2005, 11–13).

Država na podlagi ukrepov varčevanja vedno bolj zmanjšuje obseg obveznega zdravstvenega zavarovanja, zato se zdi prostovoljno zdravstveno zavarovanje vedno bolj smiselno, še posebej za samozaposlene, katerim so pravice vedno bolj kratene².

Samozaposleni in prispevek za zdravstveno zavarovanje

Ker sistem zdravstvenega varstva vključuje vse državljanke RS, so v zdravstveno zavarovanje obvezno zavarovane tudi samozaposlene osebe (15. člen ZZVZZ). Na podlagi obvezne vključitve plačujejo samozaposlene osebe prispevke za zavarovanje, plačujejo jih zavarovanci

² V času izdelave diplomskega dela je država začela razpravo o spremembi pravic in obveznosti v prostovoljnem zavarovanju in spremembi financiranja zdravstvenega sistema.

sami in so upravičeni do vseh pravic iz zavarovanja (do plačila zdravstvenih storitev, do nadomestila plače zaradi začasne odsotnosti z dela, do pogrebne iz posmrtnine ter do povračila potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev). V primeru da samozaposleni prispevkov ne poravnajo, imajo pravico le do nujnega zdravljenja, ostale pravice pa se zadržijo (78. a člen ZZVZZ).

Samozaposleni plačujejo prispevek za primer bolezni in poškodbe izven dela, ta znaša 12,92 odstotka, ter prispevek za primer poškodbe pri delu in poklice bolezni, ki znaša 0,53 odstotka, katerega, na primer, delavec ne plača. Skupaj znaša prispevek za zdravstveno zavarovanje 13,45 odstotka od osnove, ki je enaka osnovi za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in je enaka vsem prispevkom (Lemut Strle, 2008, 373).

Poudariti je treba, da v času, ko so samozaposleni začasno odsotni z dela zaradi bolezni, ne opravljajo svojega dela in hkrati tudi ne prejemaajo plačila, medtem ko delavcem prvih 30 dni delodajalec zagotavlja nadomestilo plače. Ker je glavna tema mojega diplomskega dela ravno zdravstveno varstvo samozaposlenih, sem na tem mestu določila le glavne značilnosti zdravstvenega zavarovanja in kakšne dolžnosti in pravice imajo samozaposleni z naslova zdravstvenega zavarovanja, bolj podrobno pa se bom o tej temi opredelila v nadaljevanju diplomskega dela.

4 PRAVICE SAMOZAPOSLENIH Z NASLOVA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA

Samozaposleni nastopajo v gospodarskem svetu in na trgu dela kot samostojne, fizične osebe, ki opravljajo svoje delo za lastno korist. Ker njihovo delo ne opredeljuje običajna pogodba o zaposlitvi, je, po mojem mnenju, smiselno, da zanje veljajo nekoliko drugačna pravila in določbe kot za osebe v odvisnem razmerju. Ampak pri zagotavljanju medicinske oskrbe in pomoči ob zdravstvenih težavah samozaposleni ne nastopa kot pravni subjekt, ampak kot državljan, med katerimi pa naj ne bi bilo razlik.

Do razlik največkrat ne prihaja iz dolžnosti, ki jih ima samozaposleni do države, saj, kot navaja ZZVZZ, so v zdravstveno zavarovanje samozaposleni vključeni obvezno na podlagi zakona (15. člen ZZVZZ). Kot navaja Lemut Strletova (2008), so samozaposleni upravičeni do zdravstvenih storitev in denarnih dajatev ter zavezani k plačevanju prispevkov. Samozaposleni, ki so zavarovani za poln obseg pravic, torej vsi, razen kmetov, ki imajo po zakonu možnost, da se zavarujejo za zmanjšan obseg pravic, imajo enake pravice iz zdravstvenega zavarovanja kot delavci v delovnem razmerju (Lemut Strle 2008, 378).

A vendar, po mojem mnenju, ni tako, saj menim, da je zgodba v praksi povsem drugačna, saj se zatakne že pri samem nadomestilu za zadržanost od dela in pravici do nadomestila plače. V nadaljevanju bom predstavila, kako je z uveljavljanjem pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja samozaposlenih, kako je s pridobitvijo nadomestil, ki pripadajo plačniku prispevkov, in poskušala predstaviti glavne razlike med pravicami samozaposlenih in zaposlenih pri delodajalcih.

4.1 Uveljavljanje pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja

Ko želi samozaposleni uveljavljati pravice z naslova zdravstvenega zavarovanja, Zavod za zdravstveno zavarovanje na podlagi predpisane listine preveri, ali ima oseba priznano lastnost zavarovane osebe in če je zavezanec za plačilo prispevkov (in če so prispevki plačani). V primeru da so vsi prispevki poravnani, lahko samozaposleni, zavarovan za polni obseg pravic, ki se na podlagi ZZVZZ prijavi v sistem zdravstvenega zavarovanja in s tem pridobi lastnost zavarovane osebe, uveljavlja svoje pravice z naslova zdravstvenega zavarovanja (78. člen ZVZZ). S to pravico je posamezniku zagotovljeno (drugi odstavek 13. člena ZZVZZ):

- plačilo zdravstvenih storitev,
- nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela,
- plačilo pogrebnine in posmrtnine,
- povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

Ker je po ZZVZZ v 2. členu opredeljeno, da ima vsakdo pravico do najvišje stopnje zdravja in zdravstvene varnosti in ob tem dolžnost, da prispeva k uresničevanju v skladu s svojimi zmožnostmi, se mi pri tem postavi vprašanje na podlagi pravičnosti in solidarnosti, kot je to

opredelila že Lemut Strletova (2008, 377–378) v svojem članku. Avtorica se prav tako sprašuje, ali je pravično, da je samozaposlenim dovoljeno prispevati v blagajno manj, se pravi ne povsem po svojih zmožnostih, saj imajo dovoljeno maksimizirano plačevanje prispevkov, torej lahko prispevajo manj, kot denimo porabijo z naslova pravic iz zdravstvenega zavarovanja. In na drugi strani, nekdo lahko prispeva bistveno več kot dejansko porabi, ali pa mu okoliščine, v katerih se znajde, ne omogočajo plačila vseh prispevkov in se zato znajde v situaciji, v kateri so mu pravice kratene.

V primeru plačilne nediscipline samozaposlenih, kjer je lahko velikokrat glavni razlog nedoseganje dohodkov, kar je seveda težko ali celo nemogoče ugotoviti, se samozaposlenim in njihovim družinskim članom v času neplačanih obveznosti zadržijo pravice na račun obveznega zdravstvenega zavarovanja, deležni so tako le nujnega zdravljenja (Lemut Strle 2008, 381). Kaj nujno zdravljenje obsega in kako naj se osebe, ki se srečajo z nezavarovano osebo, ravna, opredeljuje interni akt Ministrstva za zdravje (2010), ki zdravstvenim delavcem veleva, da lahko opravijo nujno zdravljenje, vendar morajo preveriti in pridobiti podatke državljana RS, ki nima urejenega po zakonu obveznega zdravstvenega zavarovanja, tega državljana pa napotiti k ureditvi le-tega. Nezavarovane osebe so tako upravičene do takojšnjega nujnega zdravljenja na primarni ravni, za vse ostale primere pa so samoplačniki (MZ 2010, 2–3).

Takšno obravnavanje samozaposlenih neplačnikov se mi ne zdi niti smiselno niti nesmiselno. V primeru da ima samozaposleni dovolj sredstev za plačilo prispevkov, pa jih ne plačuje, je morda celo smiseln ukrep države in MZ, a pri tem se spet postavi vprašanje dokazljivosti in otežkočenega ugotavljanja. Strban (2010) ugotavlja, da ker prispevke pobira Davčna uprava RS in nato sproti pošilja zahtevane podatke (o plačanih oziroma neplačanih prispevkih) Zavodu za zdravstveno zavarovanje in da Zakon o davčnem postopku (ZdavP-2, Uradni list RS, št. 117/06, 1/10) predvideva razkrivanje podatkov o posameznem zavezancu, bi nosilci socialnih zavarovanj in davčna uprava lahko prej sprožili postopek izterjave prispevkov, s tem pa bi se nepotrebne stroge ureditve lahko ukinile ali zelo omilile (Strban 2010, 149–151). Glede na to, da ob dejstvu, da sta upravni organ pobiranja prispevkov (DURS) in organ izvrševanja pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja (ZZZS) povezana in ima ZZZS vpogled v neplačane prispevke in bi lahko imela tudi vpogled v dejansko ekonomsko stanje podjetnikov posameznikov, bi iz navedenega lahko sklepali, da bi lahko bili ukrepi zadržanja pravic z naslova koriščenja zdravstvenih storitev drugače zastavljeni. Kako je urejen sistem pri nadomestilu za zadržanost od dela, ki je prav tako ena od pravic z naslova koriščenja pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja, bom predstavila v nadaljevanju.

Nadomestilo za zadržanost od dela

Ko delovno aktivna oseba zboli ali se poškoduje, ima pravico do zadržanosti od dela na podlagi zdravniškega mnenja. Delavec, zaposlen pri delodajalcu, ne bo pri tem utrpel večjega zmanjšanja dohodka, saj mu je že s Konvencijo MOD št. 24 (Uradni list RS, št. 54/92, 13/97) o zdravstvenem zavarovanju industrijskih delavcev ter domačih storitvenih delavcev priznано denarno nadomestilo (3. člen). Pri nadomestilu za zadržanost od dela pride do razlike med delavcem, zaposlenim pri delodajalcu, in samozaposlenim že pri sami pravici do nadomestila plače. Samozaposleni, ki so zavarovani za polni obseg pravic, torej vsi, razen kmetov, ki so lahko zavarovani za ožji obseg pravic, imajo pravico do nadomestila plače. Do nadomestila so upravičeni od 31. dne zadržanosti od dela zaradi bolezni ali poškodbe izven dela oziroma poklicne bolezni ali poškodbe pri delu, kar navaja že 9. člen ZZVZZ. Pri tem se poraja vprašanje, kaj se zgodi z dohodki samozaposlenega do 31. dne, ko začneja prejemati nadomestilo s strani Zavoda za zdravstveno zavarovanje, torej v breme obveznega zdravstvenega zavarovanja. Samozaposleni si je do tega dne dolžan varnost zagotoviti sam. Od prvega dne odsotnosti so samozaposleni upravičeni do nadomestila iz koristi obveznega zdravstvenega zavarovanja le v primeru (tako kot tudi ostali zavarovanci) nege ožjega družinskega člana, presaditve živega tkiva v korist druge osebe, izolacije, spremstva in drugih okoliščin iz 29. člena ZZVZZ. Torej če samozaposleni opravlja svojo dejavnost le z lastnim delom, zboli in ni zmožen za delo, ni upravičen do nadomestila plače do 31. dnečasne zadržanosti od dela, pri tem pa bo najverjetneje utrpel znatno gmotno škodo.

Pri uveljavljanju nadomestila po 31. dnevu odsotnosti z dela je višina nadomestila po Lemut Strletovi (2008) odvisna od razlogačasne zadržanosti od dela in osnove za obračun prispevkov, ki jo predstavlja povprečna osnova za plačilo le-teh v letu pred nastankomčasne zadržanosti od dela. Osnova je opredeljena v 31. členu ZZVZZ:

- 100 % osnove za zadržanost zaradi poklicne bolezni, poškodbe pri delu,
- 90 % osnove za zadržanost od dela zaradi bolezni,
- 80 % osnove za zadržanost od dela zaradi poškodbe izven dela ali nege družinskega člana.

V primeru plačilne nediscipline samozaposlenih, kjer je lahko velikokrat glavni razlog nedoseganje dohodkov, kar je seveda težko ali celo nemogoče ugotoviti, se samozaposlenim in njihovim družinskim članom v času neplačanih obveznosti zadržijo pravice na račun obveznega zdravstvenega zavarovanja, deležni so tako le nujnega zdravljenja (Lemut Strle, 2008, 381).

4.2 Primerjava pravne ureditve odsotnosti z dela samozaposlenih in delavcev

Primerjava samozaposlenih in zaposlenih pri delodajalcih ni vedno v vseh kategorijah smiselna. Primerjavo z naslova nadomestila plače zaradičasne odsotnosti z dela sem že predstavila v točki 4.1, kjer je glavna ugotovitev, da samozaposleni do 31. dne odsotnosti z

dela ni upravičen do nadomestila plače oziroma si mora zagotoviti varnost sam. Ali samozaposlene in delavce v odvisnem razmerju sploh lahko primerjamo in če, v katerih kategorijah, je vprašanje, s katerim se ubadajo mnogi avtorji in pravniki v različnih situacijah. Pri primerjavi, ki se navezuje na enačenje oblik pridobivanja dohodka za osnovno preživetje, se moramo najprej vprašati, ali sta ti obliki pravno gledano enačeni. Lemut Strletova (2008, 379–380) v svojem članku v zvezi s pravico do nadomestila za zadržanost od dela in podaljšanja le-tega v primeru prenehanja dejavnosti oziroma prenehanju delovnega razmerja navaja sklep Vrhovnega sodišča VIII Ips 391/2006 z dne 20. 11. 2007, da gre pri opravljanju dejavnosti, ki jo samostojni podjetnik opravlja z namenom pridobitve dohodka, za skupek del in aktivnosti, ki jih lahko opravi samozaposleni sam, po svojih zaposlenih ali po svojih poslovnih partnerjih, zato pojma *opravljanje dejavnosti* in *opravljanje dela* ni mogoče enačiti.

Samozaposleno osebo loči od delavcev tudi dejstvo, da opravlja delo samostojno in neodvisno, saj delavci svoje delo opravljajo odvisno. Strban (2008, 348) je samozaposlene opredelil tudi kot vse ostale ekonomsko aktivne osebe, ki opravljajo delo izven delovnega razmerja, torej niso delavci. Ta opredelitev velja tudi v sistemu socialne varnosti, saj je zakonodajalec predvidel različne pravne posledice za različne skupine aktivnih oseb. Avtor tudi opozarja, da mora zakonodajalec pri tem zasledovati cilj, pri katerem bo zagotovil učinkovito varnost v primeru socialnega primera tudi samozaposlenim osebam.

V nadaljevanju bom skušala predstaviti in primerjati glavna določila, ki ločujejo in razlikujejo samozaposlene osebe in osebe, zaposlene pri delodajalcih. Primerjala jih bom na podlagi prispevkov in njihovega plačevanja z naslova nadomestila za čas zadržanosti od dela.

4.2.1 Primerjava z naslova prispevkov

Samozaposleni svoje prispevke plačujejo na podlagi osnove za obračun prispevkov, katera se obračuna na podlagi bruto osnove, ki si jo sami izberejo v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju – iz te osnove se obračuna višina prispevka tudi za ostale prispevke, t. j. za obvezno zdravstveno zavarovanje, starševsko varstvo in zaposlovanje. Prispevke plačajo do 15. dne v mesecu za pretekli mesec (4. člen ZPSV).

Na podlagi tega dejstva so samozaposleni v boljšem položaju kot delavci v odvisnem delovnem razmerju, saj je po ZPIZ-1 določena tudi najvišja osnova, od katere se obračunajo prispevki – to je najvišja bruto pokojninska osnova – ki znaša štirikratnik najnižje bruto pokojninske osnove (49. in 209. člen ZPIZ-1). Zaposleni pri delodajalcu, na drugi strani, takšne ureditve ne poznajo. Njihova osnova za prispevke je njihova bruto plača in omejitve navzgor ni.

Takšno razlikovanje pri pravicah z naslova prispevkov je najbolj občutno ravno pri koriščenju pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja. Pravice z naslova zdravstvenega zavarovanja so

namreč neodvisne od vplačanih prispevkov – vsi zavarovanci imajo enake nepremoženjske pravice, ne glede na vplačane prispevke v blagajno zdravstvenega zavarovanja. V nasprotju s pravicami iz, na primer, pokojninskega zavarovanja, kjer so pravice sorazmerne z vplačanimi prispevki – torej če bomo plačevali v blagajno pokojninskega zavarovanja nizke prispevke, bo tudi naša pokojnina nizka (Lemut Strle 2008, 377).

Na podlagi zakonsko določenih odstotnih vrednosti višine prispevkov in mnenja nekaterih avtorjev, da so samozaposleni v boljšem položaju glede višine prispevkov, naj povem, da do razlik prihaja tudi med samimi kategorijami samozaposlenih, kjer so, denimo, kmetje v boljšem položaju od povprečnega samozaposlenega, saj si, kot navaja Lemut Strletova (2008), kmetje lahko sami izbirajo obseg zavarovanja glede na njihov dosežen dohodek, ob tem pa imajo tudi znižano stopnjo prispevka. Tako kmetje, zavarovani za polni obseg pravic, to je za poškodbe pri delu in poklicne bolezni, plačujejo prispevek po 6,89-odstotni vrednosti, kmetje, zavarovani za ožji obseg pravic, plačujejo prispevek za primer bolezni in poškodbe pri delu po 5,21-odstotni vrednosti, kmetje, ki so vključeni le v obvezno zdravstveno zavarovanje, pa plačujejo 18,78 odstotka vrednosti, a le če njihov dohodek ustreza četrtini vrednosti minimalne plače (Lemut Strle 2008, 372–375). V preglednici 2 so prikazani minimalni zneski prispevkov in osnove za plačilo prispevkov.

Preglednica 2: Minimalni zneski prispevkov za zdravstveno zavarovanje

Kategorija samozaposlenih ³	Najnižja osnova za plačilo prispevka	Znesek osnove ⁴	Znesek prispevka
Samostojni podjetniki ⁵	Minimalna plača	748,10 evra	100,62 evra
Poslovodne osebe gospodarskih družb	Najnižja bruto pokojninska osnova	844,35 evra	113,57 evra
Kmetje, zavarovani za polni obseg pravic	Minimalna plača	748,10 evra	51,54 evra
Kmetje, zavarovani za ožji obseg pravic	Zajamčena plača ali polovica najnižje bruto osnove ⁶	237,73 ali 422,18 evra	12,39 ali 21,996 evra
Kmetje le obvezno zdravstveno zavarovani	Katastrski ali drugi dohodek	Znesek osnove in prispevka je nemogoče opredeliti	

Vir: Lemut Strle (2008, 373–378) in DURS (2011a, b, c)

³ Kategorije samozaposlenih sem delila na podlagi tega, od katere osnove se jim obračuna plačevanje prispevkov, kjer pa prihaja do razlik tako pri osnovi kot pri odstotnem znesku prispevka.

⁴ Zneski osnov so izračunani na podlagi podatkov, zajetih s spletne strani Davčne uprave RS. Minimalna plača (DURS 2011a), zajamčena plača (DURS 2011b) in najnižja bruto pokojninska osnova (DURS 2011c) so poenotene na mesec januar 2011.

⁵ S pojmom samostojni podjetnik se nanašam na posameznike, ki opravljajo dejavnost v RS, vrhunske športnike in šahiste.

⁶ Osnova za prispevek kmetov, ki so zavarovani le za ožji obseg pravic, je odvisna od kategorije prostovoljnega pokojninskega zavarovanja (Lemut Strle 2008, 373–376), zato sta podana dva izračuna. Pri kmetih, ki so zavarovani le za obvezno zdravstveno zavarovanje, je nemogoče opredeliti znesek osnove in prispevka, saj je odvisen od dohodka, ki ga posamezen kmet vsak mesec dosega.

Podatki o osnovah so zajeti za januar v koledarskem letu 2011 (DURS 2011) in sem jih poenotila na enoten mesec, saj se, denimo, najnižja bruto pokojninska osnova spreminja iz meseca v mesec, minimalna plača ostaja enaka že nekaj časa, zajamčena plača pa je enaka že od avgusta 2007.

Na podlagi analize zneska prispevka je razvidno, da prihaja med posameznimi kategorijami samozaposlenih do bistvenih razlik v višini plačanega prispevka. Tako lahko kmetje, ki so prav tako zavarovani za polni obseg pravic in lahko dosegajo bistveno višje dohodke, kot, na primer, podjetnik posameznik, katerega cilj je pridobitev minimalnega dohodka za preživetje, plačujejo skoraj polovičen znesek prispevka, kar pa je že v osnovnem načelu o solidarnosti med zavarovanci nepošteno.

Ena glavnih razlik je tudi, po mojem mnenju najbolj absurda, zadržanje pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja v primeru neplačanih prispevkov. Samozaposlenim osebam in njihovim družinskim članom, ki so zavarovani na podlagi 20.–22. člena ZZVZZ kot družinski člani samozaposlenega, se namreč v primeru neplačanih prispevkov nudi le nujno zdravljenje. Zavarovanci zdravstvenega zavarovanja, ki so zavarovani na podlagi delovnega razmerja pri delodajalcu, namreč v primeru neplačanih prispevkov delodajalca nimajo zadržanih pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja (Lemut Strle, 2008, 381). Ta ukrep zakonodajalca se mi zdi smiseln v primeru, ko samozaposleni zavestno ne plačuje prispevkov, pa ima sredstva za to. S plačilno nedisciplino, katere je vzrok malomarnost in nesolidarnost z ostalimi državljanji, se ne strinjam in se mi zdi ravnanje države, da ukrepa na tem področju popolnoma smiselno, a vendar se tu postavi vprašanje, v primeru ko je nekdo, ki nima sredstev za preživetje, torej tudi za plačilo prispevkov, in je že tako na robu meje revščine, kaznovan še z neuživanjem temeljne pravice do zdravstvenih storitev, ki so morda po presoji nekoga nenujne. Se pa pri tem ponovno postavi vprašanje dokazovanja in odkrivanja takšnega stanja, ki je morda za nekoga subjektivno in nedokazljivo ali pa morda sramotno, saj marsikdo, ki si s svojim delovanjem zagotavlja sredstva za preživetje, ne želi pokazati svoje šibkosti in nesposobnosti zagotavljanja dohodkov.

Prispevna stopnja za prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje se razlikuje že v višini prispevka, ki ga mora kriti na eni strani samozaposleni in na drugi delavec v odvisnem delovnem razmerju. Delavcu se od njegove bruto plače obračunajo le prispevki, katere krije sam, del prispevkov mu krije delodajalec na svoje stroške. Samozaposleni mora plačati oba zneska prispevkov sam, kar ga dodatno obremeni. Samozaposlenemu se kljub plačilu prispevkov ob začetku koledarskega leta, ko se mu obračunava nova osnova za plačilo prispevkov na podlagi doseženih dohodkov iz preteklega leta, ti zneski prispevkov ne štejejo kot strošek. V preglednici 3 so prikazane odstotne vrednosti, ki jih vsak zaposleni plača od svoje plače, in odstotne vrednosti, ki jih plača delodajalec za svojega zaposlenega.

Preglednica 3: Stopnje prispevkov

Stopnje prispevkov (v %) ter zavezanci za njihovo plačevanje		
	zavarovanci	delodajalci
pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50	8,85
obvezno zdravstveno zavarovanje za vse pravice	6,36	6,56
za poškodbe pri delu		0,53
porodniško varstvo	0,10	0,10
zaposlovanje	0,14	0,06
Skupaj	22,10	16,10

Vir: DURS 2010.

Pri pregledu odstotnega zneska stopnje prispevkov, odmerjene od bruto plače delavca, moramo biti predvsem pozorni na dejstvo, da kljub temu, da delavec nosi večje breme kot delodajalec, moramo ob tem ponovno poudariti, da samozaposleni krije obe odstotni vrednosti – tako delodajalca kot delavca/zavarovanca. V primerjavi s tipično zaposlitvijo samozaposleni nimajo enake varnosti pri plačilu prispevkov, saj nimajo zagotovljene plače, ampak so odvisni od plačil svojih naročnikov. Samozaposlene osebe nimajo prihodkov ob začasnih odsotnostih z dela, saj njihovi naročniki plačujejo le dejansko opravljeno delo.

4.2.2 Primerjava z naslova nadomestila za zadržanost od dela

Pri nadomestilu za zadržanost od dela se pojavi, po mojem mnenju, največja in najbolj občutna razlika med delavcem v odvisnem razmerju in samozaposlenim. To je kritje nadomestila za zadržanost do 31. dne zadržanosti od dela, kar sem že omenila v prejšnjem poglavju.

Po Lemut Strletovi (2008) pride po tem dnevu do sporne razlike v primeru, ko zaposlenemu v času začasne zadržanosti od dela preneha delovno razmerje. Tak zavarovanec ima pravico do nadomestila še za največ 30 dni začasne nezmožnosti za delo po prenehanju delovnega razmerja – tako tudi v drugem odstavku 34. člena ZZVZZ. Delavec, ki je začasno nezmožen za delo zaradi poklicne bolezni ali poškodbe pri delu, je upravičen do nadomestila plače tudi po prenehanju delovnega razmerja, vse dokler ni ponovno zmožen za delo, a ti določitvi veljata le za delavce v odvisnem delovnem razmerju, za samozaposlene pa ne, saj, kot je že bilo navedeno, po odločbi Vrhovnega sodišča, navedeni v delu Lemut Strletove, ne moremo enačiti opravljanja dela z opravljanjem dejavnosti, saj se lahko samozaposleni sam odloči, kdaj bo prenehal z dejavnostjo, medtem ko delavec v odvisnem razmerju načeloma nima vpliva, kdaj bo prenehal z delovnim razmerjem, razen v primeru, ko delovno razmerje prekine sam (redna odpoved s strani delavca). Samozaposleni lahko namreč delo opravi po svojih zaposlenih, poslovnih partnerjih ali sam (Lemut Strle 2008, 378–380).

Pri vsem tem se mi poraja vprašanje, kako bi lahko samozaposleni, ki delo opravlja izključno sam, opravil delo sam, v primeru da je začasno nezmožen opravljati delo zaradi, denimo, poklicne bolezni. Hipotetično – samozaposleni na področju kulture, na primer baletni plesalec, ki opravlja delo sam, s svojim telesom in lastnim trdom, po hudem zlomu noge, ki mu pusti trajne posledice, ali lahko sam naprej opravlja delo? Kako ima lahko v tem primeru sam vpliv na to, da bo zaradi nezmožnosti opravljanja svojega dela, moral prenehati opravljati dejavnost? Mislím, da po vseh kriterijih, ki jih mora posameznik zadovoljiti, da mu je odobrena invalidska upokojitev, baletni plesalec še zdaleč ne bi mogel invalidsko v pokoj, a svoje dejavnosti vendarle ne bi mogel več opravljati.

A kot pravi Lemut Strletova, je namen pravice do nadomestila plače iz sredstev zdravstvenega zavarovanja zagotoviti socialno varnost v času *začasne nezmožnosti za delo*, ki je že po naravi kratkotrajna. V kolikor gre za začasno nezmožnost, se lahko pravice črpajo z naslova zdravstvenega zavarovanja, če pa gre za trajno nezmožnost, nastopi zavarovalni primer invalidskega zavarovanja. Gre torej za objektivni razlog nezmožnosti in v primeru prenehanja dejavnosti samozaposleni uveljavlja pravice z naslova invalidskega zavarovanja, kar potrjuje mnenje Lemut Strletove, da z naslova podaljšanja nadomestila za zadržanost od dela v primeru prenehanja dejavnosti ne gre za diskriminacijo samozaposlenih proti delavcu, ki mu je prenehalo delovno razmerje (Lemut Strle, 2008, 381).

5 STANJE SOCIALNE VARNOSTI SAMOZAPOSLENIH V PRAKSI

Socialna varnost nam v današnjih časih gospodarske krize in omejevalnih ukrepov države za omilitev te finančne krize pomeni neko varnost ob nastopu nedoseganja dohodka ob boleznih, izgubi dela ali ob pojavu drugih socialnih stisk ali dogodkov. Čeprav je, denimo, rojstvo otroka načeloma vesel dogodek, se ne moremo nehati spraševati, ali bomo temu otroku lahko nudili tisto, kar za preživetje potrebuje in ali nam bo država, v kateri bivamo, delamo in jo tudi financiramo, nudila pomoč za zagotavljanje sredstev, ko sami tega ne bomo zmogli. Pri opravljanju dela pri delodajalcu kljub omejitvam in večkrat enoličnih nalogah vseeno čutimo neko varnost in pripadnost, saj vemo, da je nad nami in ob nas nekdo, ki to delo nadzoruje, nam predpiše postopke opravljanja in, nenazadnje, imamo zagotovljen mesečni prihodek.

Pri opravljanju dela prek statusa s. p. se večkrat vprašamo po prednostih in slabostih. Največja prednost je zagotovo samostojnost in avtonomnost pri opravljanju del, sami si razporedimo delo in večina ljudi najprej pomisli na večje dohodke. Ena od slabosti je zagotovo, kot ugotavlja Tičar (2008, 331), občutek nepripadnosti podjetju, za katerega opravljamo posle, po možnosti pa so samozaposleni, ki opravljajo delo v drugačni obliki za določenega delodajalca, pri tem se nanašam na podjetje, za katerega prek lastne samostojne oblike podjetja opravljamo naloge – naročila, nemalokrat premalo vešči in izobraženi za to delo. Tičar pa ugotavlja (2008), da je takšna oblika opravljanja dela nemalokrat alternativa brezposelnosti, saj lahko prek take oblike opravljamo dela za nekega delodajalca, pri tem pa sta oba v prednosti zaradi manjše obdavčitve oziroma drugačne obravnave davčnih odhodkov in nenazadnje prihodkov. Za samozaposlenega pa to dejstvo na drugi strani lahko predstavlja pomanjkljivost, saj se večji dohodki hitro izničijo ob upoštevanju primanjkljaja pri zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju kot tudi na podlagi letnega dopusta, do česar bi bil upravičen ob delu prek tipične oblike zaposlitve.

Po vseh preučenihih zakonskih določilih, kjer večina zakonov navaja, da imajo samozaposleni enake pravice z naslova zdravstvenega zavarovanja kot ostali subjekti, ki nastopajo v državnem sistemu socialne varnosti, se ne morem nehat spraševati, kako da v pogovorih s samozaposlenimi kar naprej slišiš, kako so jim pravice kratene, zato sem v nadaljevanju skušala predstaviti dejansko zdravstveno varstvo samozaposlenih.

5.1 Odvisnost samozaposlenih od naročnikov

V vprašanju o dejanskem stanju socialne varnosti samozaposlenih se moramo ustaviti pri dejstvu, da je samozaposleni v svojem opravljanju dejavnosti prepuščen sam sebi in se sam izobražuje ter izpopolnjuje.

Kot ugotavlja Tičar (2008, 333), delavci v drugačni obliki zaposlitve v primerjavi z delavcem v pogodbenem razmerju niso deležni ustreznih izobraževanj in usposabljanj s strani

delodajalca, kar nemalokrat lahko vodi do nižje ravni varnosti in zdravja takšnih delavcev. Pogosteje se namreč dogajajo nesreče pri delu, ki lahko negativno vplivajo na zdravje in usposobljenost delavcev, ki delo opravljajo za delodajalca na drugačen način. Pri tem mnogi avtorji opozarjajo, med njimi tudi Tičar (2008, 337–340), da samozaposleni, ki formalno niso v delovnem razmerju in so formalno avtonomni, a njihovo delovanje in posamezne sestavine ali dejstvo pogodbenega razmerja do podjetja, za katerega opravlja delo, kažejo na primernost njegove označitve kot delovno razmerje. Tudi Strban (2008, 349–350) opozarja na dejstvo, da je razlikovanje med delavci in samozaposlenimi na podlagi formalne vezi podrejenosti v določenih primerih preozko, saj lahko, denimo, delavec na nekaterih položajih uživa več svobode kot ostali delavci, prav tako pa je lahko samozaposleni veliko bolj odvisen od enega samega naročnika, kot je vidno na prvi pogled. Zato se pojavljajo novi kriteriji, kjer se pri razlikovanju preskuša ekonomska odvisnost med obema subjektoma, stopnja vpetosti naročnika in nošenje končnega tveganja v primeru opravljanja ekonomske aktivnosti.

Namreč Tičar (2008) opozarja, da so osebe, ki opravljajo delo, sicer na civilnopravni podlagi, za enega samega delodajalca oziroma naročnika, ekonomsko odvisne osebe. V različnih sistemih so namreč samozaposleni, ki formirajo posebno skupino delavcev, uvrščenih med samozaposlene in osebno odvisne delavce, ekonomsko odvisne osebe, med katere se uvrščajo delavci v transportu, zdravniki in drugo medicinsko osebje, zavarovalniški agenti, trgovski zastopniki, na uro plačani storitveni delavci, mehaniki, taksisti, določeni gradbeniški delavci, novinarji ipd.

Ekonomsko odvisne osebe

Slovenska zakonodaja na podlagi tega, kaj je delovno razmerje in kaj ne, v primerjavi z drugimi državami v svojem ZDR jasno opredeljuje, kaj je zaposlitev in kaj ne. Če povzamem po članku Tičarja (2008, 388), je pojem delovno razmerje opredeljen že v 4. členu ZDR, kjer tudi zakon v 16. členu domneva obstoj razmerja, če med strankama ni sklenjene pisne pogodbe o zaposlitvi, in v 11. členu prepoveduje sklepanje pogodbe civilnega prava, če obstajajo elementi delovnega razmerja.

Samozaposleni, ki opravljajo delo za enega in edinega naročnika, so formalno samostojni in niso osebno podrejeni, vendar pa jih samo dejstvo, da delajo za enega samega naročnika, dela ekonomsko odvisne od naročnika. Slovenska pravna ureditev tega položaja samostojnim podjetnikom ne priznava (tako Tičar 2008, 339), kljub temu da je vse preveč samozaposlenih v takšnem razmerju.

V oddaji *Tednik* z dne 6. 9. 2010 v prispevku novinarke Alenke Bevčič z naslovom *Samozaposleni – drugorazredni državljani* je bila predstavljena ravno ta korelacija med enim in edinim naročnikom in samostojnimi novinarji ter kulturnimi delavci. Novinarka, katere prava identiteta je bila zaradi strahu, da bo ostala brez vsega, zakrita, je svoje videnje na svojo

samozaposlitev dejala: »Moj bruto avtorski honorar vsak mesec je okrog 1200 evrov. Ko plačam akontacijo dohodnine, mi jih ostane okrog 1000, od tega moram plačati še vsak mesec več kot 500 evrov prispevkov in če odštejem še stroške prevoza od tega, ti znašajo 300 evrov, ker se vozim od daleč, mi ostane za preživetje okrog 200 evrov. In zdaj razmišljam da opustim ta status, ker nima smisla.« V podobnem položaju, kot pravi Bevičičeva, je tudi okrog 2400 kulturnih delavcev, ki pa imajo vsaj možnost, da jim prispevke plačuje Ministrstvo za kulturo na podlagi dokazov, da je njihovo delo vrhunsko, seveda pa so omejeni z dohodkom, ki ga s svojim delom zaslužijo. Denis Miklavčič, ki je bil gost v tem prispevku in je v času nastanka prispevka bil predsednik sindikata kulturnih delavcev, je pojasnil, da se s položajem samozaposlenih, ki so velikokrat v podobnih, če ne slabših položajih kot delavci v proizvodnji, nihče ne ubada. Saj samozaposleni predstavljajo neko firmo – podjetje, ki nastopa na trgu kot pravni, ne osebni subjekt in so se delodajalci na tak način rešili odgovornosti do delavcev. Kot navaja naprej Bevičičeva, so za neurejene razmere na trgu največkrat krivi ravno delodajalci, ki bi takšne samozaposlene pravzaprav morali zaposliti. Miklavčič naprej potrjuje, da vse to izhaja iz dejstva, da nihče ne priznava stroškov samozaposlenih, ki jih takšna oblika zaposlitve prinaša.

Slovenska pravna ureditev namreč položaja ekonomsko odvisnih oseb ne priznava in ne ureja. Zakonodaja bi se, po mnenju Tičarja (2008, 339), lahko zgledovala po ureditvi položaja ekonomsko odvisnih oseb po zakonodaji drugih držav in bi takšne osebe uokvirila med delavci in samostojnimi pogodbeniki, pri čemer bi bilo treba določiti kriterije za vključitev v to skupino in določiti varstvo. Možno bi bilo oblikovati novo zakonsko opredelitev delovnega razmerja, pri čemer bi staro opredelitev oplemenitili z ekonomsko odvisnostjo delavca ali pogodbenika, ob tem pa ne bi z ničemer posegli v status zaposlenih pri delodajalcu na običajen način. Na ta način bi iz elementa delovnega razmerja raztegnili varstvo tudi na osebe, ki pogodbe o zaposlitvi nimajo sklenjene, so pa na nek način podrejene enemu delodajalcu oziroma naročniku.

Značilnosti, kot so nezaposlovanje drugega delavca za opravljanje dejavnosti, opravljanje večino dela za enega naročnika dlje časa, prepustitev določene dejavnosti naročnika samo tej osebi, ne kažejo tipičnih značilnosti samostojnega dela in spominjajo na opravljanje dejavnosti, ki jih je prej ekonomsko odvisna oseba opravlja na podlagi pogodbene o zaposlitvi. Ko so te okoliščine ugotovljene, se lahko domneva, da takšna oseba potrebuje enako zaščito v sistemu socialne varnosti kot delavci (Strban 2008, 350).

O slabi ureditvi zakonodaje se je opredelila tudi Lemut Strletova (2008, 371), kjer se navezuje predvsem na solidarnost do sistema zdravstvenega zavarovanja. Avtorica pravi, da zakon na splošno ni slab, je le zastarel. Pomanjkljiv je v smislu nastopa novih okoliščin in novih atipičnih oblik zaposlitve kot tudi novih načinov opravljanja samostojne zaposlitve, pri tem navaja novinarje, notarje, poklicne športnike, rejnike. Pravi, da so nastopile tudi nove okoliščine zaradi neodzivnosti zakonodajalca na hitre spremembe. Število samostojnih

poklicev je naraslo, razmerje med osebami v odvisnem razmerju in osebami v samostojnih poklicih pa se je bistveno spremenilo.

Če povzamem, so samozaposlene osebe na podlagi povedanega največkrat v zelo odvisnem razmerju, kjer nastopajo na trgu kot navidez neodvisni, a vendar je njihov odnos do (največkrat edinega) naročnika takšen, da kaže na znake odvisnega razmerja, kjer so pojavni znaki zaposlitve. Ob tem se pojavi vprašanje pravnega varstva takšnih samozaposlenih, kjer je njihov naročnik hkrati tudi njihov edini naročnik in vse posle opravljajo izključno zanj. Večkrat slišimo tudi, da delodajalci spodbujajo svoje zaposlene, da si zagotovijo status samostojnih podjetnikov in nato opravljajo za delodajalca isto delo, kot so ga prej opravljali prek pogodbe o zaposlitvi. Poraja se mi vprašanje, kje je na tem mestu država, ki bi lahko, ali celo morala nadzirati takšne ukrepe delodajalcev že v okviru zagotavljanja socialne varnosti vsem državljanom, a kaj ko se tudi sama poslužuje takšnih ukrepov. Tipični dokaz so samostojni novinarji, ki raziskujejo na nacionalni televiziji, kjer je njihov edini naročnik ravno državna televizija in bi takšne novinarje celo morala zaposliti. Na tem mestu lahko povem, da je že kar nekaj takšnih primerov, kjer so prisotni vsi elementi zaposlitve, pa se delodajalec raje poslužuje uporabe samozaposlitve, že pred našimi delovnimi sodišči.

V nadaljevanju bom skušala raziskati, kako so dejansko zdravstveno varovani samozaposleni v naši ureditvi, kjer se bom oprla predvsem na podatke, pridobljene s strani Zavoda za zdravstveno zavarovanje RS.

5.2 Dejansko stanje zdravstvenega varstva samozaposlenih

Če nadaljujem z ekonomsko odvisnimi osebami, ki jih je v slovenskem gospodarskem okolju vse več, lahko sklepam, da če je neka oseba vse bolj odvisna od enega samega naročnika in se njen socialni položaj ne izboljša v primerjavi s klasično zaposlitvijo, se lahko vprašam, kakšno je zdravstveno stanje takšne osebe in kakšno bi lahko bilo njeno varstvo. Ker, kot pravi Strban (2008), država ne organizira ločenega sistema socialne varnosti za posamezne skupine samostojnih oseb, razen za kmete, kot jih poznajo v drugih državah, so v naši pravni ureditvi vse aktivne osebe vključene v enoten sistem socialne varnosti, tudi zdravstvenega varstva. To je lahko sporno predvsem na podlagi plačevanja prispevkov, od katerih so priznane univerzalne pravice – zdravstveni sistem. Plača delavca je namreč pregledna, dohodki samozaposlenih pa ne, pri čemer se lahko pripeti, da plačujejo nižje prispevke, kot jih bi lahko. So pa samozaposleni, v primerjavi z delavci, ki prejemajo stalen dohodek in s tem plačujejo stalne prispevke, v slabšem položaju, saj njihov dohodek ni stalen. V primeru nedoseganja dobička vsaj v višini minimalne plače, samozaposleni socialnega varstva nimajo, saj so zavarovani le za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni. V primeru PIZ so zavarovani za invalidnost, telesno okvaro ali smrt kot posledico poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, v primeru zdravstvenega zavarovanja pa so zavarovani za poškodbo pri delu

ali poklicno bolezen le v primeru, da opravljajo delo kot postranski poklic (Strban 2008, 351–352).

V preglednici 4 je prikazana struktura zavarovanih za zdravstveno zavarovanje na podlagi Letnega poročila ZZZS 2010. S preglednico poskušam ponazoriti, kolikšen odstotek zavarovancev predstavljajo samozaposleni zavarovanci, in če gledamo v primerjavi z ostalimi zavarovanci, je odstotek samozaposlenih zavarovancev skoraj zanemarljiv, se ob tem sprašujem, zakaj so tako stroga merila zastavljena le za samozaposlene zavarovance.

Preglednica 4: Zavarovanja zavarovanih oseb po kategorijah v letu 2010

	skupina zavarovancev	zavarovanci	družinski člani	skupaj	struktura vseh zavarovanih oseb
1	delavci	731.635	405.906	1.137.541	55,3
	zaposleni pri pravnih osebah	674.068	379.639	1.053.707	51,2
	zaposleni pri zasebnikih	57.567	26.267	83.834	4,1
2	osebe, ki opravljajo samostojno gospodarsko ali poklicno dejavnost	78.234	33.346	111.580	5,4
3	kmetje	13.636	8.129	21.765	1,1
4	ostali*	712.535	75.461	787.996	38,4
	skupaj:	1.536.040	522.842	2.058.882	100

* Pod *ostali* v preglednici zajemam ostale kategorije zavarovancev za zdravstveno zavarovanje, ki jih predstavljajo upokojenci, upravičenci iz proračuna, brezposelni, občani brez prihodkov in ostali, ki so osebe, ki si same plačujejo prispevke, ter drugi.

Vir: ZZZS (2011, 20).

Na podlagi poročila ZZZS je bilo v letu 2010 zavarovanih za zdravstveno varstvo 78.234 oseb, ki so zavarovane kot osebe, ki samostojno opravljajo poklicno dejavnost. Z naslova prispevka za zdravstveno zavarovanje samozaposlenih je bilo na njihov račun zavarovanih 33.346 oseb z naslova družinskih članov, kar predstavlja 5,4 odstotka vseh za zdravstveno zavarovanje zavarovanih oseb. Skupaj s kmeti, ki prav tako spadajo v kategorijo samozaposlenih oseb, a naj poudarim, da so privilegirani pri plačevanju prispevkov, kar je razvidno v preglednici 2, pa ti kategoriji samozaposlenih skupaj predstavljata 6,5 odstotka vseh zdravstveno zavarovanih oseb.

Torej če je skupaj vseh samozaposlenih 6,5 odstotka vseh plačnikov zdravstvenega zavarovanja, se sprašujem, ali ne predstavlja takšen odstotek zanemarljive vrednosti. Tudi če predvidevam najbolj črn scenarij, kjer nihče od samozaposlenih ne bi plačeval prispevkov, menim, da ZZZS kljub veliki luknji takšen odstotek ne bi predstavljal velike izgube, saj, kot vidimo v preglednici 5, predstavljajo prispevki samozaposlenih slabih 6 odstotkov vseh

vplačanih vrednosti. Namesto tako strogega ukrepa zadržanja pravic bi, po mojem mnenju, lahko bili strožji davčni ukrepi za izterjavo dolga.

V preglednici 5 predstavljam zneske vplačanih prispevkov za zdravstveno zavarovanje, prav tako na podlagi Letnega poročila ZZZS 2010, s čemer želim predstaviti primerjavo, koliko vplačanih sredstev Zavod za zdravstveno zavarovanje prejme z naslova prispevkov delodajalcev, zaposlenih, samozaposlenih in ostalih kategorij zavarovancev, kar sem prikazala za lažjo predstavo s sliko 1.

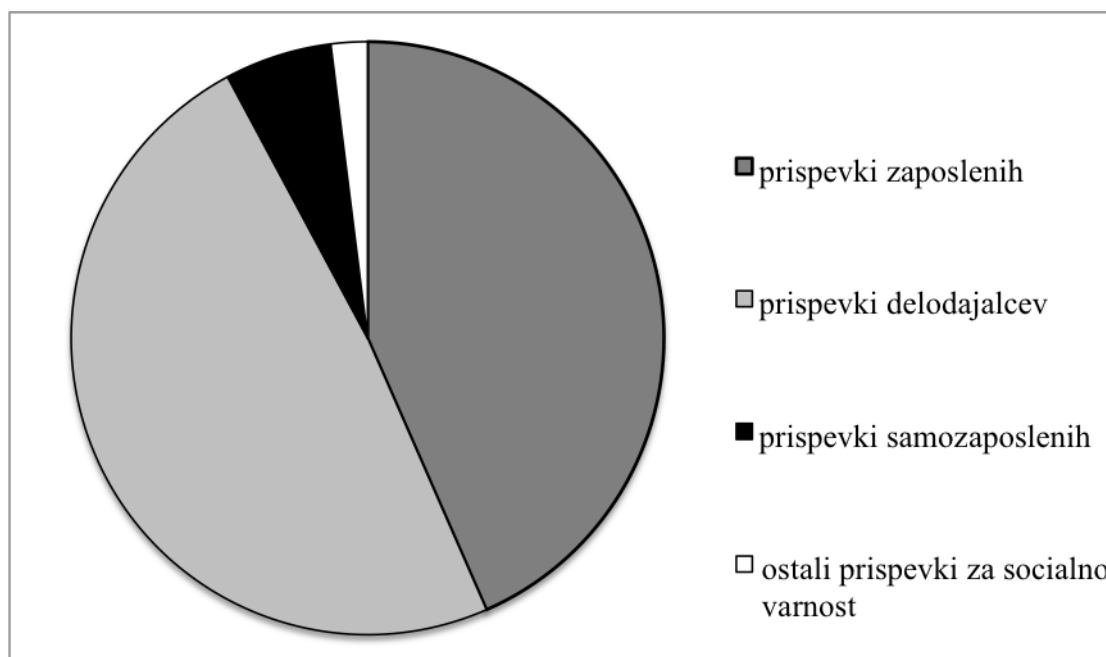
Preglednica 5: Zneski vplačanih prispevkov za zdravstveno zavarovanje po kategorijah

	Znesek obračunanih prispevkov	Odstotek
Prispevki za socialno varnost	1.844.910.396 evrov	100
Prispevki zaposlenih	80.124.806 evrov	43,43
Prispevki delodajalcev	899.188.595 evrov	48,74
Prispevki samozaposlenih	107.779.511 evrov	5,84
Ostali prispevki za socialno varnost	36.693.484 evrov	1,99

Vir: ZZZS (2011, 85).

Na podlagi preglednice 5 in podatka, da 98 odstotkov prihodkov ZZZS predstavljajo prispevki, kot je navedeno v Poslovnem poročilu za leto 2010 (2011, 85), in da pri zdravstvenem zavarovanju, tako kot pri zavarovanju katere koli oblike socialnega zavarovanja, govorimo o načelu solidarnosti, vsak udeleženec naj prispeva po svojih močeh (Lemut Strle 2008, 378), ne morem mimo vprašanja, ali je pravično, da imajo znotraj kategorije samozaposlenih nekateri več pravic v smislu manjšega plačevanja prispevkov ali celo subvencioniranega plačevanja. Strban (2008, 358–359) celo navaja, da imajo nekateri kmeti, duhovniki, samozaposleni na področju kulture možnost subvencioniranega plačevanja prispevkov. Torej kmetom država plačuje delodajalčev delež prispevka, kulturniki, ki s svojim delom dokažejo, da je njihovo delo vrhunsko, pa tudi celoten znesek prispevkov. Ob tem pa ugotavlja Bevčičeva (2010) (Priloga 1), da tudi pri subvencioniranem plačilu za kulturnike s posebnimi dosežki prihaja do nemogočih situacij. Kljub temu da imajo subvencionirane prispevke, pride do težave, da če dobijo plačilo za svoje delo nakazano kot avtorski honorar, pride na DURS-u do podvajanja istega dohodka, kjer na podlagi napake presegajo cenzus in morajo prispevke za eno leto za nazaj vrniti. Tako ponovno pridemo do ugotovitve, da naš državni sistem, pa čeprav je majhen v primerjavi s tujimi sistemi, ni dovolj povezan, posledice za njegove napake in neusklajenost pa nosijo državljani.

S sliko 1 želim poudariti razliko med vplačanimi prispevki zaposlenih in delodajalcev ter samozaposlenih kot subjektov, ki sami plačujejo prispevke – krijejo tako delež zaposlenih kot delodajalcev.

Slika 1: Pregled razporeditve vplačanih prispevkov za zdravstveno zavarovanje

Vir: Poslovno poročilo za leto 2010, ZZZS (2011, 85).

Na podlagi napisanega lahko povzamem, da so samozaposleni, ki so plačniki prispevkov, pa naj bodo to podjetniki posamezniki ali kmetje, varovani na podlagi enakih pravic, kot so ostali zavarovanci za zdravstveno zavarovanje. Problem se pojavi, po mojem mnenju, ob neplačilu prispevkov, kjer so jim ustavljene pravice z naslova zdravstvenega zavarovanja, zagotovljeno imajo le nujno zdravljenje, kjer pa ima, po mojih izkušnjah, vsak posameznik subjektivno predstavo, kaj je nujno in kaj ne. V naslednji točki bom predstavila, kako je s plačilno (ne)disciplino samozaposlenih in kako ZZZS ukrepa proti takšnim podjetnikom.

5.3 Plačilna disciplina prispevkov za zdravstveno zavarovanje

Plačilna nedisciplina posameznih pravnih subjektov, kot ugotavlja Lemut Strletova (2008, 381–382), je značilnost naše kulture. Ob neplačanih prispevkih samozaposlenih za zdravstveno zavarovanje imajo te osebe, v primerjavi z delavci, ki take sankcije ne poznajo, za sankcijo zadržanje pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja. Dokler prispevkov ne poravnajo, imajo pravico le do nujnega zdravljenja. Zavod za zdravstveno zavarovanje lahko te neporavnane obveznosti izterja, pri čemer navaja, da je bil do sedaj dokaj uspešen. Po podatkih ZZZS (2011, 86) je bilo v letu 2010 od vseh prispevkov 81,5 odstotka neposredno vplačanih, mednje štejemo prispevke zaposlenih, delodajalcev, samozaposlenih in ostale prispevke, ki skupno znašajo 2.293.182.245 evrov. V ta odstotek sodijo plačane zamudne obresti z naslova zamude plačila prispevkov, prispevki samoplačnikov in prispevki delojemalca od raznih nadomestil.

ZZZS je na podlagi veljavne zakonodaje ter Dogovorom⁷ v svojem Letnem poročilu za leto 2010 predstavil deleže neizterjanih prispevkov. Po podatkih DURS-a je delež zapadlih neplačanih prispevkov za samozaposlene predstavljal 38,7 odstotka neizterjanih plačil (ZZZS 2011, 89). V preglednici 6 predstavljam odstotne in denarne vrednosti neplačanih prispevkov.

Preglednica 6: Neplačani zapadli prispevki pravnih in fizičnih oseb*

vrsta zavezanca	stanje 31. 12. 2009	str.	stanje 31. 12. 2010	str.	absolutna razlika
pravna oseba	14678676	29,4	27649968	41,4	12971292
fizična oseba	35225685	70,6	39192831	58,6	3967146
skupaj	49904361	100,00	66842799	100,00	16938438

* Po podatkih ZZZS v tej preglednici so podatki po stanju na dan 31. 12. 2010 končni podatki za leto 2010 in predstavljajo aktivni dolg. Značilnost aktivnega dolga je, da DURS še ni izčrpal vseh možnih prisilnih načinov za poplačilo dolga.

Vir: Poslovno poročilo za leto 2010, ZZZS (2011, 89).

V preglednici 6 lahko vidimo, da se je v preteklem letu del dolga oziroma neplačanih prispevkov tako za fizične kot pravne osebe zvišal. Na podlagi tega se mi še vedno ne zdi smiselno, da so na podlagi pravic z naslova zdravstvenega zavarovanja kaznovani v primeru neplačanih prispevkov le samozaposleni.

Zavod za zdravstveno zavarovanje pa pravi, da je v preteklem letu aktivneje sodeloval z Davčno upravo za izboljšanje izterjave prispevkov, pri tem je tudi sam deloval na tem področju in izvajal aktivnosti za spodbujanje plačevanja prispevkov. ZZZS ocenjuje, da je rezultat teh aktivnosti vplival na povečanje plačil prispevkov, največ z izvedenimi poboti neplačanih prispevkov z zahtevki za povračilo nadomestil plače in z opominjanjem dolžnikov (ZZZS 2011, 89).

ZZZS omogoča dolžnikom odpis ali odlog plačila prispevkov, izvaja pa se lahko na podlagi pravil, ki jih določa in nadzira EU. O vlogah za odpis, obročno odplačilo ali odlog plačila dolga se ZZZS sam ne mora odločati, razen po pravilih, ki urejajo dodeljevanje državne pomoči. Če za takega prosilca ni zadržkov z vidika predpisov, ki urejajo dodeljevanje državne pomoči, vlogo prosilca začne obravnavati ZZZS po Pravilniku o odpisu, obročnem odplačilu ali odlogu plačila dolga z naslova prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje (ZZZS 2011, 90).

⁷ Dogovor o izmenjavi podatkov pri pobiranju prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje med Zavodom za zdravstveno zavarovanje RS in Davčno upravo RS, ki vodi evidenco o vplačilih in ima nadzor nad neplačanimi prispevki ali prepozno plačanimi prispevki za večino zavezancev.

Ob zaključku tako te točke kot diplomskega dela naj kratko povzamem ugotovljeno. Na podlagi mojih osebnih izkušenj je večina samozaposlenih, ki jih poznam, močno vpeta v razmerje z naročnikom. Ob samostojnem opravljanju njihove dejavnosti verjetno več večjih naročnikov niti ne morejo imeti, saj bi jim to vzelo preveč časa. Ob nastopu takšne situacije, kjer je samozaposleni pri opravljanju dela *sam*, bi zakon lahko poznal delitev, kot jo, kolikor sama razumem, pozna za družbo z omejeno odgovornostjo. Prav tako pa bi se lahko odvile spremembe za varovanje samozaposlenega, kjer je odvisen od enega samega naročnika.

V primeru zdravstvenega problema se samozaposleni znajde v zame zmedeni situaciji. Običajno posameznik sam nima načrtovane nezmožnosti za delo, pa naj bo to zaradi poškodbe ali bolezni v sklopu ali izven dela, in če si mora samostojni podjetnik varnost ob takšnem dogodku zagotoviti sam, ob enem pa še biti pozoren, da so vsi prispevki plačani ob času, se sprašujem, kako naj si zagotovi dovolj velik dohodek, da bo imel privarčevano za morebiten nastop bolezni, plačane vse prispevke, ob tem pa še preživel morebitno družino. Ko pa pogledamo izračune Zavoda za zdravstveno zavarovanje, kjer vidimo, da prispevki samozaposlenih le ne predstavljajo tako velikega odstotka, da bi se meni zdelo zadržanje pravic smiselno, pridem do zaključka, da, po mojem mnenju, samozaposleni v praksi ni dovolj socialno varovan.

6 ZAKLJUČEK

Na začetku svoje raziskave o socialni varnosti samozaposlenih sem si zastavila cilj, da preverim dejansko socialno varnost te skupine pravnih subjektov. Na podlagi preučene literature, člankov, mnenj in posameznih virov se mi je pogled na urejenost slovenske zakonodaje o socialni varnosti odprl, saj mi je veliko bolj jasno, kako je celoten ustroj naše socialne varnosti zastavljen, kaj je pripeljalo do določenih usmeritev in ukrepov in kako je skrb za socialno varnost sploh nastala. Še vedno sem mnenja, da so samozaposleni v nekaterih vidikih zelo diskriminirani in da bi zakonodaja lahko bila bolj opredeljena in v koraku s časom, a se sedaj zavedam, zakaj je do določenih ukrepov prišlo.

Zastavila sem si cilj ugotoviti, kako je v primeru bolniške odsotnosti samozaposlenega. Glede na dejstvo, da je v mojem osebem krogu znancev kar nekaj njih samozaposlenih, sem slišala zelo veliko o nesmislu in omejevanju pravil, ki veljajo za samozaposlene, in si ustvarila močno mnenje o tem, da kljub temu, da državniki zagotavljajo, da imajo samozaposleni enake pravice kot delavci v odvisnem razmerju, lahko skozi posredne izkušnje povem, da temu le ni tako. To, da ima samozaposleni pravico do nadomestila po preteku 30 dni bolniške odsotnosti, nato mu nadomestilo izplača Zavod za zdravstveno zavarovanje, se mi je in se mi še vedno zdi popolno v neskladju z dostojanstvom človeka, saj, kot sem že omenila, nastopa samozaposleni v zdravstvenem zavarovanju predvsem kot posameznik, ki si želi in meni, da ima pravico do enake obravnave. Ugotovila sem, da ima samozaposleni, tako kot ostali delavci, v določenih okoliščinah pravico do nadomestila od prvega dne, do podaljšanja nadomestila pa samozaposleni ni upravičen v primeru prenehanja delovanja, saj je nemogoče delovanje v svojo korist primerjati z delom pri delodajalcu. Moje mnenje pri tem je, da bi zakonodaja lahko opredeljevala podjetnike posameznike, ki svoje delo opravljajo sami in brez pomoči in samostojne podjetnike, ki delo opravljajo skupaj s svojimi zaposlenimi. Podjetnik, ki svoje delo opravlja sam, si, po mojem mnenju, ne more privoščiti bolniške odsotnosti za več kot nekaj dni, saj se mu s tem bistveno zmanjša dohodek. Če zakonodajalec pozna delitev med samimi samozaposlenimi v smislu, kateri so bolj ogroženi, pri tem se nanašam na kmete, in če imajo kulturniki in duhovniki možnost, da jim del ali celoten delež prispevkov plačuje država, bi zakonodajalec, torej država, lahko poznal tudi delitve med samimi samozaposlenimi na podlagi samostojnega delovanja ali delovanja po zaposlenih.

Skozi nalogo sem ugotovila, da so pravno gledano samostojni podjetniki varovani na enaki, a ne vedno isti podlagi. Samozaposleni so v primerjavi z delavci, zaposlenimi pri delodajalcu, v slabšem položaju skozi ureditev zdravstvenega varstva v smislu zadržanja pravic v primeru neplačevanja prispevkov. Ta ureditev se mi zdi smiselna skozi oči Zavoda za zdravstveno varstvo, saj s takim ukrepom spodbudi zavezance za plačilo prispevkov, da bolj redno in ob času plačujejo prispevke. Z vidika samozaposlene osebe se mi zdi ta ukrep dokaj oster, saj ni nujno, da je vedno vzrok za neplačane prispevke ravno nedisciplinarnost oziroma izogib, vendar je, po mojem mnenju, največkrat razlog v nezmožnosti plačila. Na drugi strani pa imamo

zaposlene pri delodajalcih, ki s tako sankcijo niso kaznovani, saj so njihovi prispevki obračunani od njihove bruto plače, od katere njihov prispevek krijejo delodajalci, del pa sami z naslova bruto plače. V primeru da delodajalec ne poravnava prispevkov, delavec ni kaznovan, saj bi bilo nepošteno, ker si prispevkov ne odvaža in plačuje sam. S tega naslova se mi zdi nesmisleno kaznovanje samozaposlenih oseb s tako strogo sankcijo, saj je velikokrat razlog za neplačilo prispevkov finančno stanje, v katerem se samozaposleni znajde tekom svojega poslovanja in največkrat ni neplačnik ravno po svoji krivdi. Je pa res, da naša država tone v vedno globljo finančno krizo in se iz nje skuša rešiti z varčevanjem tudi na takšnih področjih, kjer bi bilo najmanj potrebno – pri zdravstvenih storitvah. Tako se lahko zgodi tudi delavcu, zaposlenemu pri delodajalcu, ki hoče koristiti zdravstvene storitve, da je ob nastopu koriščenja samoplačnik. Zavod za zdravstveno zavarovanje je pred časom posodobil sistem, kjer imajo zdravstveni delavci sedaj ažuren vpogled v plačane prispevke in tako tudi vidijo, če prispevki niso plačani. Pride pa ob tem večkrat tudi do napak, kjer se je tudi meni zgodilo, da je bila na ZZZS očitna napaka in sem morala zdravstvene storitve plačati sama, čeprav mi je nato delavka na ZZZS zagotovila, da kot študentka ne potrebujem dopolnilnega zavarovanja in bi zato ne smela biti samoplačnik.

Se pa ob vseh reformah, ki jih vlada v tem času skuša uvesti, sprašujem, ali tonemo v sistem, kjer bomo ob vsakem nastopu zdravstvene težave v vsakem primeru samoplačniki, če ne bomo imeli urejenega dodatnega zdravstvenega zavarovanja. Ob preučitvi, kaj naj bi nam dodatno in obvezno zavarovanje nudilo, sem bila vse prej kot prepričana, kakšne so moje pravice in kaj naj bi bilo nujno zdravljenje.

Iz analize prispevkov za zdravstveno zavarovanje je razvidno, da predstavljajo prispevki za to zavarovanje s strani samozaposlenih zelo majhen odstotek in če je pri socialni varnosti govora o enakosti in solidarnosti, se sprašujem, zakaj ni zakonodaja enaka za vse osebe, ki nastopajo na trgu dela, in zakaj se delitev od zdravih na bolne ne deli tudi v primeru samozaposlenih. Po mojem mnenju bi se lahko ZZZS, ki je z DURS-om povezan že na osnovi pregleda plačanih in neplačanih prispevkov, z DURS-om povezal še na podlagi evidence, kakšne dohodke samozaposleni dejansko prejema in bi se lahko na tej podlagi ugotavljala smotrnost tako stroge sankcije, denimo za osebe, ki so socialno v težkem položaju. Zavedam se dejstva, da je takšno ugotavljanje in presoja socialnih težav težka in nemalokrat nemogoča, a v času, ko se vse preveč ljudi nahaja na robu preživetja, nujna.

LITERATURA

- Bubnov Škoberne, Anjuta. 1995. Varstvo pričakovanih pravic v sistemih socialnih zavarovanj. *Podjetje in delo* 21 (5-6): 821–828.
- Bubnov Škoberne, Anjuta. 2002. Definicije pojmov: socialna varnost, socialno zavarovanje, socialno varstvo, socialna zaščita. *Pravna praksa, časopis za pravna vprašanja* 21 (44): 31–33.
- Bubnov Škoberne, Anjuta. 2005. Obvezno in prostovoljna zdravstvena zavarovanja. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 5 (1): 5–18.
- Bubnov Škoberne Anjuta in Grega Strban. 2010. *Pravo socialne varnosti*. Ljubljana: GV Založba.
- Kranjec, Marko. 2003. *Davki in proračun*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
- Lemut Strle, Rosana. 2008. Zdravstvena varnost samozaposlenih. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 8 (2–3): 367–388.
- MZ - Ministrstvo za zdravje RS. 2010. *Navodilo za sprejem pacientov v zdravstveno obravnavo v ambulantah nujne medicinske pomoči oziroma v sprejemnih ambulantah v bolnišnicah ter za obračun opravljenega dela*. Veljavno navodilo 183–98/2010/3. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Novak Mitja in Aleksej Cvetko. 2005. *Socialna varnost*. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor, Pravna fakulteta.
- Novak Mitja, Polonca Končar in Anjuta Bubnov Škoberne. 2006. *Konvencije mednarodne organizacije dela s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba.
- Papež, Marijan. 2008. Socialna varnost samozaposlenih za primer starosti in invalidnosti. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 8 (2–3): 459–475.
- Papež, Marijan. 2010. Akutalna vprašanja reforme pokojninskega zavarovanja. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 10 (2–3): 367–388.
- Robnik, Lidija. 2008. *Računovodstvo za samostojne podjetnike: gradivo za 2. letnik*. Ljubljana: Zavod IRC.
- Stanovnik, Tine. 2002. *Javne finance*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Strban, Grega. 2010. Vpliv neplačila prispevkov na obseg pravic iz socialnega zavarovanja. *Pravosodni bilten* 31 (2): 145–160.
- Strban, Grega. 2008. Socialna varnost oseb aktivnih zunaj delovnega razmerja. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 8 (2–3): 367–388.
- Strban, Grega. 2005. *Temelji obveznega zdravstvenega zavarovanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Škof Bojan in Simona Štravs. 2008. *Prispevki za socialno varnost*. Maribor: Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- Tičar, Luka. 2008. Temeljna vprašanja kroga oseb delovnopravnega varstva. *Delavci in delodajalci: revija za delovno pravo in pravo socialne varnosti* 8 (2–3): 329–343.

Literatura

- Tičar, Luka. 2010. Položaj samozaposlenih oseb v slovenski pravni ureditvi. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 29 (18). Priloga 2-5.
- ZZZS - Zavod za zdravstveno zavarovanje RS. 2011. *Poslovno poročilo za leto 2010*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje.

PRAVNI VIRI

- Ustava Republike Slovenije. *Uradni list RS*, št. 331/1991-1, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006
- Konvencija MOD št. 102 o normah socialne varnosti. *Uradni list RS*, št. 54/92, 13/97
- Konvencija MOD št. 24 o zdravstvenem zavarovanju industrijskih in trgovskih delavcev ter domačih storitvenih delavcev. *Uradni list RS*, št. 54/92, 13/97
- ZdavP-2 - Zakon o davčnem postopku. *Uradni list RS*, št. 117/06, 1/10
- ZPIZ-1 - Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. *Uradni list RS*, št. 7/1996, 54/1998, 106/1999, 72/2000, 124/2000, 109/2001, 108/2002, 26/2003, 135/2003, 20/2004, 72/2005, 104/2005, 69/2006, 109/2006
- ZSDP - Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. *Uradni list RS*, št. 97/2001, 76/2003, 110/2003, 47/2006, 110/2006, 12/2008
- ZUTD - Zakon o urejanju trga dela . *Uradni list RS*, št. 80/2010
- ZZVZZ - Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. *Uradni list RS*, št. 9/1996, 29/1998, 6/1999, 99/2001, 60/2002, 126/2003, 20/2004, 76/2005, 100/2005, 100/2005, 8/2006, 38/2006, 72/2006, 91/2007, 76/2008
- ZZZPB - Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. *Uradni list RS*, št. 69/1998, 67/2002, 79/2006, 107/2006
- ZPSV - Zakon o prispevkih za socialno varnost. *Uradni list RS*, št. 5/1996, 34/1996, 3/1998, 81/2000, 97/2001

VIRI:

- Bevčič, Alenka. 2010. *Samozaposleni – drugorazredni državljani*. Ljubljana: RTV Slovenija. [Http://tvslo.si/#ava2.81217578](http://tvslo.si/#ava2.81217578) (20. april 2011)
- DURS - Davčna uprava RS. 2010. *Prispevki za socialno varnost samozaposlenih – pojasnila*. [Http://www.durs.gov.si/si/prispevki_za_socialno_varnost/prispevki_za_socialno_varnost_samozaposlenih_pojasnila](http://www.durs.gov.si/si/prispevki_za_socialno_varnost/prispevki_za_socialno_varnost_samozaposlenih_pojasnila) (10. avgust 2010)
- DURS - Davčna uprava RS. 2011a. *Minimalna plača po mesecih*. [Http://www.durs.gov.si/si/aktualno/minimalna_in_zajamcena_placa/minimalna_placa_po_mesecih/](http://www.durs.gov.si/si/aktualno/minimalna_in_zajamcena_placa/minimalna_placa_po_mesecih/) (31. maj 2011)
- DURS - Davčna uprava RS. 2011b. *Minimalna in zajamčena plača*. 2011. [Http://www.durs.gov.si/si/aktualno/minimalna_in_zajamcena_placa/](http://www.durs.gov.si/si/aktualno/minimalna_in_zajamcena_placa/) (31. maj 2011)

- DURS - Davčna uprava RS. 2011c. *Najnižja pokojninska osnova*.
[Http://www.durs.gov.si/si/aktualno/najnizja_pokojninska_osnova/](http://www.durs.gov.si/si/aktualno/najnizja_pokojninska_osnova/) (31. maj 2011)
- SURS - Statistični urad RS. 2011. *Podjetja, Slovenija, 2009 – končni podatki*.
[Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3580](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3580) (10. julij 2011)
- Vrhovno sodišče RS. 2007. *Sklep VIII Ips 391/2006*.
- Varuh človekovih pravic RS. 2011. *Splošna deklaracija človekovih pravic*.
[Http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/#c66](http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/#c66) (5. junij 2011)

PRILOGE

- Priloga 1 Bevčič, Alenka. 2010. Samozaposleni – drugorazredni državljani. Oddaja
Tednik, 6. september 2010. Zapis prispevka

PRILOGA 1

Oddaja Tednik, 6. 9. 2010. Prispevek Alenke Bevčič: Samozaposleni – drugorazredni državljani (49:30–57:20)

Prispevek “**Samozaposleni – drugorazredni državljani**”

Novinarka v znani medijski hiši. Kot samozaposlena dela že več let. Plačana je po objavljenem članku. Pravice do dopusta nima, če zboli, ostane brez dela in brez plačila. Do nadomestila je upravičena šele po 30 delovnih dneh. Stroškov prevoza, malice, regresa, božičnice in jubilejnih nagrad ne dobi. Država pa ji prizna do 40 % normiranih stroškov, ki ne štejejo v dohodnino. Vendar je cesarju vseeno treba vsak mesec dati, kar je cesarjevega.

Mateja: “Moj bruto avtorski honorar vsak mesec je okrog 1200 evrov. Ko plačam akontacijo dohodnine, mi jih ostane okrog 1000, od tega moram plačati še vsak mesec več kot 500 evrov prispevkov, in če odštejem še stroške prevoza od tega, to znaša 300, ker se vozim od daleč, mi ostane za preživetje okrog 200 evrov. In zdaj razmišljam, da opustim ta status, ker nima smisla.”

Pred kamero ne želi, tako kot ostali od 334 samostojnih novinarjev, kolikor jih je po zadnjih podatkih registriranih na Ajpesu, in še več tistih, ki si statusa ne morejo privoščiti in ki delajo v podobnih pogojih. Bojijo se, da bi potem ostali brez vsega. V podobnem položaju je tudi okrog 2400 kulturnih delavcev, ki pa imajo vsaj možnost, da jim prispevke plačuje Ministrstvo za kulturo, v kolikor dokažejo, da je njihovo delo vrhunsko in če zaslužijo manj kot 21.000 bruto na leto.

Irena Duša: “Zdaj, to se sliši kot en zelo velik znesek, ampak treba je računati, da samozaposleni v kulturi si sami krijemo stroške prostora, kjer delamo, vse, kar rabimo, od izobraževanja, do sredstev v smislu nakupa računalnika, česar koli, to so stroški, ki jih nekdo, ki je redno zaposlen, nima. Kdor presega cenzus ali če ne izpolnjuje pogojev, in takih je večina, si mora prispevke plačevati sam.”

Irena Duša: “Ko pride še to, da si moraš plačevati prispevke, ki niso nizki, ki znašajo okoli 400–500 evrov ali pa še več, potem pride do tega, da zelo težko preživiš.”

In če se zraven prikrade še birokracija, ki denar za izvedbo projekta nakaže kot avtorski honorar, se samozaposleni največkrat znajde v začaranem krogu.

Barbara Stupica: “Potem se stvar zakomplicira, ker DURS to registrira kot moj avtorski honorar, iz tega pride naprej, da sem prekoračila na MK cenzus za plačevanje sociale in

Priloga 1

potem MK preko DURS-a zahteva od mene denar nazaj za eno leto za prispevke. Jaz si pa sedaj ne morem noge zlomit.”

Samozaposleni v kulturi, ki imajo po večini visoko izobrazbo, so tako pogosto na slabšem kot najslabše plačani delavci v proizvodnji.

Denis Miklavčič: “Samozaposlenih, ki so pravzaprav v podobnih položajih, pa seveda nihče ne vidi. Nekje sem prebral intervju, kjer je ena novinarka, ki je delala prispevek o delavkah iz Mure, ki dobijo nekje 400 evrov, ki pač imajo minimalno plačo, sama pa honorarno zasluži manj kot 300 evrov na mesec.”

Prvi krivec za to, da mnogi samozaposleni životarijo, so neurejene razmere na trgu, saj bi večino delodajalci lahko in celo morali zaposliti.

Denis Miklavčič: “Pri samozaposlenih pa gre za to, da je samozaposleni v bistvu firma, ki nima nobenih ne delavskih ne človekovih pravic. In na ta način so se delodajalci pravzaprav rešili odgovornosti do delavcev.”

V neenakopraven položaj pa samozaposlene, pa naj bodo to kulturni delavci, športniki, ali novinarji in vsi ostali, postavlja tudi država s plačevanjem prispevkov. Enostaven izračun pove, da zaposleni, ki zasluži 1400 evrov na mesec, državi nakaže 309 evrov za prispevke, samozaposleni pa je moral ta mesec odšteti kar 507 evrov. Zaposleni, ki dobi 1000 evrov bruto, bo plačal 221 evrov prispevkov, samozaposleni pa 338 evrov. In če samozaposleni na spodnji meji istega plačilnega razreda, kar znaša bruto 593 evrov, kar je manj od višine minimalne plače, bo za prispevke vseeno odšteli 338 evrov, zaposleni pa bi plačal samo 131 evrov. Zaposleni namreč plačajo od svoje bruto plače 22,01 %, ne glede na višino plače, medtem pa so samozaposleni postavljeni v razrede glede na zaslužek iz prejšnjega leta, tudi če letos zaslužijo bistveno manj.

Denis Miklavčič: “To izhaja iz nepriznavanja stroškov, ki jih ima samozaposleni s samozaposlitvijo.”

Irena Duša: “Je treba zelo paziti, do kam ljudi porineš. Če jih porineš predaleč in jim daš neke pogoje, ki jih absolutno ne bodo mogli doseči in jih absolutno ne bodo zmogli plačevati, potem bodo enostavno dvignili roke in rekli, jaz se tega ne grem več.”

V takem položaju, ko ne vedo več, kako naprej, so se letos znašli predvsem tisti, ki so v zadnjih 5 letih dobili na Zavodu za zaposlovanje RS subvencijo za samozaposlitev. Ta je bila namenjena plačevanju prispevkov za 2 leti, prejemnik pa se je moral obvezati, da bo vsaj toliko časa ohranil status.

Mateja: "Status in subvencijo sem pridobila leta 2006, takrat so mi na zavodu zatrjeval, da je obdavčena zadeva, kar se mi je zdelo normalno za subvencijo, zdaj sem pa dobila, naj se zglašim na DURS-u, da mi bojo še enkrat zaračunal dohodnino za nazaj, se pravi za leto 2006, in da moram plačat davek, sicer ne vem kakšen bo to znesek, ampak določeni kolegi imajo 700 evrov."

Albin Kerec, vodja programov zaposlovanja, ZZS: " Mi že vemo, da je dohodek, ki ga izplačujemo kot subvencijo, je obdavčljiv, to je dejstvo, tu nimamo kaj skrivati."

Novinarka: "Ampak to veste zdaj..."

A.K.: "To smo vedeli tudi prej."

Novinarka: "Zakaj pa niste tega ljudem povedali v naprej?"

A.K.: "Zato ker verjetno nismo vedeli, da je on normiranec. Če bi on to prej prinesel podatke, da je on normiranec, potem bi mu mi obračunali tako, da bi to dohodnino odvedli."

Novinarka: "In kako naj bi on vedel, da bi moral to prines, če mu tega svetovalec ni povedal?"

A.K.: "To mu piše v zakonu o davčnem postopku, da je tisti, ki dobi subvencijo, dolžan izplačevalcu od DURS-a prinesiti to odločbo, sklep, to dokazilo predložiti izplačevalcu, v tem primeru smo mi bili izplačevalec."

Iz tega potem sledi, da bi moral vsak državljan natančno poznati zakon o davčnem postopku in nanj opozarjati svetovalce na ZZS, ki pa naj bi bili za svoje delo usposobljeni. Kakorkoli že, kratko bodo ob vsem tem seveda spet potegnili tisti, ki niso nič krivi in ki bodo morali iz že tako skromnega zaslužka odtegniti še dodatni delež pogoltni državi.

Pojasnila o plačevanju dohodnine za pretekla leta in o višini prispevkov za samozaposlene smo najprej iskali na DURS-u. Tam so nam povedali, da bodo na naša vprašanja odgovarjali na MF. No od njih pa smo dobili zgolj pisni odgovor, da izjava pred kamero ni mogoča, ne da bi za to navedli razloge. Brez odgovora je tako ostalo tudi naše vprašanje, ali država na plečih samozaposlenih zgolj polni proračunsko luknjo in kako nameravajo ljudi spodbujati k poštenemu delu, ko pa bi zaslužili več, če bi se prijavili na ZZS.